

ЗИКІН А.С.

ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ

2014

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І.І.МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра загально-правових дисциплін та міжнародного права

**Програма курсу та методичні рекомендації
до вивчення навчальної дисципліни**

**«Історія політичних
і правових вчень»**

*Для студентів денного та заочного відділень
економіко-правового факультету*

Напрямок підготовки: 6.030401 «Правознавство»
Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»

Одеса – 2014

Укладач:

ЗИКІН А.С., к. філос. н., доцент кафедри загально-правових дисциплін та міжнародного права

Рецензенти:

Бачур Б. С., к.ю.н, доцент кафедри загально-правових дисциплін та міжнародного права

Домбровський О.І., к.іст.н, доцент кафедри загально-правових дисциплін та міжнародного права

Схвалено

*на засіданні кафедри загально-правових
дисциплін та міжнародного права
Протокол № 6 від «25» лютого 2013р.*

Рекомендовано до друку:

Вченою Радою економіко-правового факультету,
протокол № 6 від «6» березня 2013 р.

ЗМІСТ

Вступ	4
Мета та завдання навчальної дисципліни.....	4
Організаційно-методичні вказівки	6
Програма навчальної дисципліни	8
Тематичний план і розрахунок годин за видом занять	13
Плани семінарських занять та методичні вказівки.....	14
Модульна контрольна робота №1	52
Модульна контрольна робота №2	57
Підсумкова контрольна робота	61
Методи контролю знань	63
Тематика дипломних робіт	65
Перелік питань, що виносяться на іспит	66
Тести-тренінги	68
Література до всіх тем	72
Відповіді на тести-тренінги.....	80

ВСТУП

З давніх часів у політичних та правових вченнях досліджуються і розробляються питання про відносини держави та суспільства, держави і людини, держави та права, про роль і місце людини як на землі, так і в державній організації життя суспільства.

Уявлення про поняття: “політичне”, “правове”, “державне” були різними в різні епохи у різних мислителів. Наприклад, давньогрецькі авторибагатьох праць розкривали явища політики на основі досвіду поліса і не знали терміну “держава”, який увійшов в науковий обіг у часи Макіавеллі.

Давньоримська думка, особливо в умовах імперії, найбільш суттєву увагу приділяла інститутам влади, посадовим особам та їх уповноваженням, публічно-правовим явищам політичного життя і більш розглядала державні аспекти в житті суспільства, їх теоретичне та юридичне оформлення.

У новий час політичне трактується уже як більш широке явище, ніж державне. Проблеми держави розглядаються як особливі політичні явища. Правова думка висвітлюється у вигляді тих теоретичних концепцій права і законодавства, в яких розкривається природа, поняття, сутність, цінність, функції та роль цих специфічних явищ суспільного життя.

В цілому історія політичних і правових вчень як наука досліджує проблеми державно-правового розвитку в широкому взаємозв'язку з іншими політичними явищами, відносинами та інститутами влади. Її предметом є вивчення відповідних форм теоретичного пізнання виникнення та розвитку політично-правових утворень та інститутів, політико-правових теорій, закономірностей історичного процесу виникнення та розвитку теоретичних знань про державу, право, політику, законодавство.

У наш час різко підвищилася необхідність вивчення історії політичних та правових вчень як школи альтернативного мислення, що дає можливість глибоко зрозуміти сутність державних, політичних та правових явищ, спрогнозувати на майбутнє життя та розвиток України як держави.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Учбова дисципліна “Історія політичних і правових вчень” вивчається у відповідності з Державним стандартом вищої професійної освіти України і є обов'язковою історико-теоретичною дисципліною для студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів України. Вона має теоретичне і практичне значення в сучасних умовах. На теренах сьогодення в Україні вирішуються принципи і актуальні проблеми формування правової держави, які стосуються політичної системи суспільства, удосконалення державності, розвитку демократії, самоврядування людства, утвердження правової основи державного суспільного життя. Придбання необхідних теоретичних знань майбутніми юристами під час опанування курсу історії політичних і правових вчень має сприяти впровадженню в життя гуманних демократичних ідей про державу і право. Зв'язок теорії з практикою - характерна риса державно-правової думки.

Мета вивчення “Історії політичних і правових вчень” полягає в тому, щоб на конкретному історичному та сучасному матеріалі розкрити студентам закономірність розвитку політичних і правових вчень, ідей, теоретичних концепцій про політику, державу і право, логіку становлення і розвитку політико-правової думки з минулих епох до сьогодення.

Згідно Держстандарту “Історія політичних і правових вчень”, як навчальна дисципліна, має в собі в якості навчального мінімуму знань студентів певні дидактичні одиниці:

- теорія природного право і суспільного договору в державному розвитку;
- загальні та особливі поняття представників політико-правової думки, ідеології лібералізму, соціологічного напрямлення політико-правової теорії та інших;
- теорія розділу влади та її розвиток в сучасних умовах;
- вплив природних умов і географічного середовища на розвиток держави і права;
- політичні теорії, засновані на вивченні відносин та інтересів людей, соціальних груп у суспільстві;
- основні особливості політико-правових вчень в різних країнах та їх становлення як специфічної форми суспільної думки;
- класовий зміст форм держави, співвідносини держави, правової держави, громадянського суспільства, матеріальної і духовної влади;
- сучасні теорії держави і права;
- розвиток української політико-правової думки з давніх часів та інших політико-правових теорій.

Історія політичних і правових вчень як навчальна юридична дисципліна ставить такі **завдання** вивчення курсу:

- розкрити студентам хронологічний порядок, загальні поняття і логіку розвитку політичних і правових вчень про політику, державу і право з давніх часів до сьогодення;
- сформувати у студентів наукове мислення, оснастити їх системою наукових знань, вмінням самостійно аналізувати і оцінювати політичні, державні та правові події давнини і сучасності;
- розвивати у студентів здібності та навички у відгалуженні головних і нових ідей, які той чи інший мислитель вніс в історію політико-правової думки, у створенні особистої думки із суперечливих проблем історії політичних і правових вчень.

В результаті вивчення навчальної дисципліни “Історія політичних і правових вчень” студенти повинні:

Знати:

- основні поняття, терміни і категорії навчальної дисципліни “Історія політичних і правових вчень”;
- основні причини та наслідки зв'язків політичних і правових вчень з конкретною історичною обстановкою, з інтересами соціальних груп, з протиріччями епохи;

- основні проблеми політичного, державного і правового розвитку західних держав та України в сучасних умовах;
- різні праці, документи авторів політичних і правових вчень, конкретно-історичний матеріал державно-правового розвитку західних країн і України, що є в документальних джерелах і рекомендованій навчальній літературі.

Вміти:

- об'єктивно оцінювати зміст і еволюцію політичних і правових вчень західних країн і України на різних етапах її розвитку;
- обумовити важливість знань історії політичних і правових вчень для аналізу сучасних державних та правових інститутів;
- виявити зв'язок знань політичних і правових вчень зі специфікою та основними сферами своєї майбутньої професійної діяльності;
- на основі розуміння політичних і правових вчень західних країн і України орієнтуватися в перспективах розвитку державних і правових систем світового суспільства;
- самостійно працювати з рекомендованими джерелами та літературою;
- вести дискусії з основних проблем курсу, що вивчається.

Бути ознайомленими:

- з основними етапами світового державного і правового розвитку та їх хронологією, з найбільш актуальними проблемами правової думки, політичних вчень, правової культури країн Заходу та України;
- із загальними закономірностями політичних і правових вчень у різних народів в різні історичні епохи;
- з джерелами політичних і правових вчень та прийомах роботи з ними.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

- Історія політичних і правових вчень вивчається у взаємозв'язку з дисциплінами загальногуманітарного, природничо-наукового та юридичного профілів. Вона вбирає в себе вивчення основ історичного знання про право і державу, вивчення праць найбільш відомих представників політичної та правової думки, а також концепцій і теорій про державу і право на різних історичних етапах.
- Виходячи із специфіки університету, на вивчення курсу "Історія політичних і правових вчень" учбовим планом відводиться певна кількість аудиторних занять.
- Одним з головних видів навчальних занять, що складають основу теоретичної, методичної та прикладної підготовки студентів є лекції. На лекціях розглядаються найбільш актуальні і складні питання курсу і робиться акцент на виклад рівної системи наукових знань з дисципліни, формулюванні методичних рекомендацій по самостійній роботі студентів. Лекції повинні носити проблемно-пошуковий і діалоговий характер, розкривати актуальні питання історії політико-правової думки, пов'язувати питання політико-правової теорії з практикою майбутньої діяльності спеціалістів юридичного профілю.

- **На семінарських заняттях** закріплюються знання студентів. Особлива увага на семінарах приділяється дискусії, обміну думками, розвитку вміння використовувати теоретичні знання для аналізу державного і політико-правового розвитку України та інших держав, подій і явищ сучасного життя. Семінар має також контрольну функцію. Викладач робить висновок про роботу студента над курсом, ставить оцінки за його виступи. На семінарах практикуються виступи студентів із доповідями і рефератами. Відсутність на семінарі необхідно ліквідувати в індивідуальній бесіді з викладачем.
- Важливим видом отримання знань є **самостійна робота**. На кожну годину планових навчальних занять студенту необхідно відводити не менше трьох годин інтенсивної самостійної підготовки, в ході якої він повинен вивчити рекомендовану літературу, осмислити прочитане. Перелік літератури до кожної теми і методичні вказівки по її вивченню студент отримує від викладача на лекціях та консультаціях. Важливо, щоб самостійна робота над курсом була систематичною.
- **Студенти, що займаються за індивідуальним планом**, повинні повністю засвоїти програму навчального курсу і здати екзамен. В силу специфіки індивідуального навчання час на аудиторні заняття значно скорочено. Тому тут основною формою навчання є самостійна робота. Однак, їм необхідно бути присутніми на всановлювальних лекціях, де викладач дає структуру теми, основні теоретичні положення і дає методичні вказівки по її самостійному вивченню. В кінці курсу студенти також складають іспит.
- Для кращого засвоєння студентами курсу "Історії політичних і правових вчень" професорсько-викладацьким складом кафедри проводяться консультації.
- **Консультації** проводяться окремими заняттями, а також в позааудиторний час на кафедрі. Вони можуть носити груповий та індивідуальний характер. Головний зміст консультації полягає у допомозі студентам в їх самостійній роботі. Вони проводяться, як правило, на кануні семінарських занять та в ході підготовки до екзамену.
- Для надання допомоги студентам у самостійній роботі з курсу "Історія політичних і правових вчень" професорсько-викладацьким складом проводяться також конференції, організується науково-дослідна робота.
- Важливою складовою навчального процесу є створення постійного контролю засвоєння навчального матеріалу, ступеня досягнення навчальних цілей. Контроль розділяється на поточний та основний.
- **Формами поточного контролю** є: вибіркове і фронтальне опитування в ході семінарських занять; індивідуальні бесіди викладача зі студентами за змістом дисципліни та методики її викладу; проведення на семінарах письмових опитувань.
- **Формою підсумкового контролю** є екзамен з "Історії політичних і правових вчень". Він проводиться індивідуально з кожним студентом, в усній формі, за білетами.
- Студенти, які активно беруть участь в роботі семінарів, які показали глибокі знання, викладач може звільнити від екзамену з виставленням в залікову книжку та екзаменаційну відомість оцінку "відмінно".

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Виникнення та розвиток поглядів на державу і право у країнах Стародавнього світу

Тема 1. Предмет і метод історії політичних і правових вчень.

Предмет історії політичних і правових вчень. Історія виникнення та розвитку теоретичних знань про політику, державу і право. Поняття політико-правового вчення. Місце та роль історії політичних і правових вчень у системі суспільних і юридичних наук. Історія політичних і правових вчень як наука і навчальна дисципліна. Функції історії політичних і правових вчень.

Методологічні проблеми історії політичних і правових вчень. Конкретно-історичний, історико-теоретичний та інші методи вивчення політичних і правових вчень. Критерії оцінювання політико-правових доктрин. Особливості змісту курсу Історія політичних і правових вчень

Тема 2. Політичні та правові вчення в державах Стародавнього Сходу.

Політична і правова думка Давньої Індії.

Політико-правова думка Давнього Китаю.

Суспільство, держава і право в ученні Конфуція. Соціально-політичні і правові ідеї в ученні Мо-цзи. Держава і закон в ученні Шан-Яна. Теорія політики і права школи Фа-Цзя(легісти). Даоси про суспільство і державу. Синтез теорії та практики легізму в «Хань-фей-цзи».

Тема 3. Політичні та правові вчення античного світу.

Політичні та правові ідеї софістів.

Політико-правове вчення Сократа.

Політичне та правове вчення Платона. Платон про державу та ідеальний політичний лад у діалозі «Держава». Класифікація форм держави. «Закони» Платона. Вчення про право. Вплив ідей Платона на подальший розвиток політико-правової думки.

Політичне та правове вчення Аристотеля. Поняття держави. Аристотель про приватну власність. Аристотель про форми держави, про причини державних переворотів. Проект ідеальної держави. Вчення Аристотеля про справедливість, про право, про закони. Вплив ідей Аристотеля на розвиток політичної та правової думки.

Політико-правова теорія Полібія. Полібій про кругообіг форм держави. Концепція змішаної форми правління і її вплив на подальший розвиток політико-правової думки.

Загальна характеристика основних напрямів розвитку давньоримської політичної та правової думки.

Вчення Цицерона про державу та право.

Політико-правові ідеї римських юристів. Вплив римських юристів на подальший розвиток юридичної думки.

Політико-правові вчення раннього християнства. Політико-правові погляди Августина Блаженного.

Тема 4. Політико-правові вчення Київської Русі і Середньовічної Західної Європи.

Політичний трактат «Слово про Закон і Благодать» Іларіона. Проблема співвідношення закону та істини. Ідея рівноправності християнських народів. Ідея відповідальності князя перед підданими.

Політична програма Володимира Мономаха.

Політико-правові погляди Даніїла Заточника.

Загальна характеристика правової ідеології середньовіччя. Співвідношення права та релігії.

Політико-правова теорія Фоми Аквінського. Сутність держави. Основні елементи державної влади. Загальна характеристика та класифікація законів.

Політико-правове вчення Марсілія Падуанського. Марсілій Падуанський про закони, їх види та форми держави.

Погляди середньовічних юристів. Школа глосаторів(коментаторів). Школа легістів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Основні етапи розвитку політичних і правових вчень в Україні та Росії, а також в Європі в період пізнього Середньовіччя

Тема 5. Політичні і правові вчення в Росії та Україні в період пізнього Середньовіччя.

Політичне вчення «некористолюбців»(Ніл Сорський).

Політична платформа іосифлянства («користолюбства»). Іосиф Волоцький.

Теорія Філофея «Москва- третій Рим».

Політико-правове вчення І.С Пересвєтова. Пересвєтов про царську владу, про феодалну законність та засоби її укріплення.

Державно-правова доктрина А.М Курбського. А.М Курбський про державу, форми її організації, засоби реалізації політичної влади, про правові категорії в системі судового устрою.

Політична і правова думка в Україні періоду входження до складу Литви та Польщі (Станіслав Оріховський – Роксолан, Іван Вішенський, Петро Могила).

Ідея державності періоду Української гетьманської держави (Б. Хмельницький, І. Мазепа, П. Орлик).

Тема 6. Політичні та правові вчення в Європі в період ранніх антифеодальних революцій.

Політичні та правові ідеї Реформації. Т. Мюнцер, М. Лютер.

Вчення Н. Макіавеллі про сутність, форми, завдання та засоби держави і права. Співвідношення політики та моралі. Світське трактування політики та

права. Політичний ідеал Макіавелі. Вплив доктрини Макіавеллі на розвиток політико-правових ідей.

Вчення Жана Бодена про державу і право. Ж. Боден про суверенітет державної влади і форми держави.

Вчення про право та державу Гуго Гроція. Особливості його теорії природного права. Г. Гроцій про різновиди та джерела права. Основні вимоги природного права. Погляди на виникнення держави. Г. Гроцій про верховну владу та її носіїв. Основні ідеї в галузі міжнародного права. Вплив доктрини Г. Гроція на розвиток політико-правової думки.

Політичне та правове вчення Б. Спінози. Особливості поглядів на природне право. Вчення про виникнення, сутність і завдання держави. Б. Спіноза про права громадян та межі державної влади. Становлення щодо форм держави.

Політичне та правове вчення Т. Гоббса. Особливості його теорії природного права та договірного виникнення держави. Т. Гоббс про форми держави та державний суверенітет. Т. Гоббс про співвідношення особистості та держави. Політичний ідеал Т. Гоббса.

Політичне та правове вчення Дж. Локка. Дж. Локк про основні вимоги щодо природного права, про виникнення та завдання держави. Теорія розподілення влади.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Особливості розвитку вчень про державу і право Нового часу

Тема 7. Політичні і правові вчення Європейської Просвіти і США в період боротьби за незалежність.

Політичні та правові погляди Вольтера.

Вчення Ш. Монтеск'є про державу та право, про диктаторів, які визначають характер законодавства. Класифікація форм держави. Поняття політичної свободи. Особливості теорії розподілення влади.

Політико-правове вчення Ж. Ж. Руссо. Руссо про причини та ступені розвитку суспільної нерівності, про виникнення та сутність держави. Особливості договірної теорії виникнення держави. Теорія народного суверенітету. Ж. Ж. Руссо про право. Поняття «спільної волі» та «волі для всіх». Форми держави та форми правління. Ідеальний соціально-політичний устрій.

Вчення про право та державу Самуїла Пуфендорфа.

Правова теорія Чезаре Беккарія.

Політичні погляди Б. Франкліна. Концепція Гомруля.

Політичні та правові погляди Т. Пейна. Теорія Пейна про природне право. Ставлення щодо рабовласництва. Погляди на форму правління.

Політичні та правові погляди Т. Джефферсона та їх втілення у «Декларації незалежності» та «Біллі про права». Ставлення Джефферсона щодо рабовласництва.

Політичні погляди Дж. Адамса. Питання про державний устрій. Адамс про систему стримання та взаємного урівноваження влад («утримань та противаг»).

Політичні та правові погляди федералістів. А. Гамільтон. Гамільтон про розподілення влади і її практичне здійснення, про судовий нагляд.

Політико-правове вчення Дж. Медісона. Медісон про природне право та суспільний договір, білль про права та конституційне регулювання влади правління. Концепція факцій.

Тема 8. Політичні і правові вчення в Росії в період феодалізму (XVII-XVIII ст.)

Політико-правові ідеї Феофана Прокоповича. Ф. Прокопович про виникнення та форми держави.

Зародження дворянського конституціоналізму. Політичні та правові погляди В.Н. Татіщева. Концепція природного права та договірного виникнення держави.

Політичні та правові погляди І.Т. Посошкова. Проекти державних реформ.

Політичні погляди М.М. Щербатова.

Політико-правові ідеї просвітителів 60-80 рр. XVIII ст.

С. Е. Десницький про виникнення, сутність і розвиток держави та права. Погляди на організацію державної влади. Ставлення щодо кріпосництва.

Політичні погляди Я. П. Козельського.

Політико-правове вчення А.Н. Радищева.

Тема 9. Політичні та правові вчення в Німеччині наприкінці XVIII-на початку XIX ст.

Історична школа права. Густав Гуго. Фрідріх Карл Савіньї, Георг Фрідріх Пухта. Критика природничо-правової теорії. Ставлення щодо кодифікації. Вчення І. Канта про право та державу. Філософсько-методологічні основи вчення. Зв'язок політичного і правового вчення з етикою. Категоричний імператив. Поняття права. Розподілення права. Поняття держави. Теорія правової держави. Особливості поглядів Канта щодо розподілення влади та щодо класифікації форм держав. Політичний ідеал. Проект вічного світу.

Вчення Гегеля про державу і право. Предмет і метод філософії права. Структура поняття права. Поняття держави. Співвідношення громадянського суспільства та держави. Конституційна монархія. Правові вимоги Гегеля. Гегель про війну та мир.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. Основні державно-правові вчення Західної Європи, вчення в Росії та Україні в другій половині XIX-XX ст

Тема 10. Політичні і правові вчення Західної Європи в першій половині XIX ст.

Загальна характеристика основних напрямів політико-правової теорії першої половини XIX ст.

Лібералізм в Англії. І. Бентам. Погляди Бентама на право та державу.

Лібералізм у Франції. Політико-правове вчення Б. Констана. Констан про політичну та особисту свободу. Особливості теорії розподілення влади.

Німецький лібералізм. Політико-правове вчення Л. Штейна. Політико-правове вчення О. Конта. Позитивізм та соціологія. Погляди на розвиток

суспільства та держави. Ідея суспільної солідарності. Ставлення щодо суб'єктивного права. Плани перевтілення буржуазного суспільства та держави.

Тема 11. Європейська політико-правова думка в другій половині XIX ст.

Загальна характеристика основних напрямів політико-правової думки другої половини XIX ст.

Вчення Р. Ієрінга про право та державу.

Соціологічна теорія держави. Л. Гумплович про виникнення, сутність, організацію та роль держави.

Неокантіантське вчення про право Р. Штамлера. Юридичний позитивізм.

Вчення Дж. Остіна про право.

Політичні ідеї Г. Спенсера. Політико-правові вчення Ф. Ніцше.

Ліберальна теорія держави та права в Росії (Б. Н Чичерін, С.А Муромцев, Н.М Коркунов, М.М Ковалевський).

Тема 12. Політико-правові вчення в Росії і Україні (XIX- початок XXст.)

Проекти державних перетворень М. М Сперанського. Охоронна ідеологія. Політико-правові ідеї М. М Карамзіна.

Політико-правові ідеї декабристів. Конституційні проекти М.Н.Муравйова. П. І Пестель про сутність держави та права. Проект перетворення державного та правового устрою в «Російський правді».

Політико-правові погляди слов'янофілів та західників.

Політико-правові ідеї Т.Г Шевченко. Політичні та правові погляди І.Франко. Походження, сутність та форми держави. Державне вирішення національного питання. Проблема федерації. Поняття права, закону, юстиції.

Політичні погляди М. Костомарова.

Державно-правові концепції М. Грушевського.

Тема 13. Політичні і правові теорії XX ст.

Позитивістський нормативізм Г. Кельзена. Чиста теорія права. Погляди на державу.

Політико-правова теорія солідаризму та інституціоналізму. Теорія соціальних функцій Л. Дюги. Погляди шод суб'єктивного права. Вчення Дюги про державу. Політико-правова теорія М. Оріу.

Концепція «Вільного права» Є. Ерліха. Джерела права.

Соціологічна юриспруденція Р. Паунда. Правові прояви в соціальному житті.

Психологічна теорія права Л. І Петражицького. Інтуїтивне право.

Політико-правова ідеологія націонал-соціалізму. Знаряддя фашистської доктрини.

Теорія еліт. Концепція політичного класу. В. Парето. Г. Моска. Політична теорія М. Вебера Типологія влади.

Теорія відродженого природного права. Концепція права з історично мінливим змістом.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН І РОЗХРАУНОК ГОДИН ЗА ВИДОМ ЗАНЯТЬ

№	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
		Денна форма				Заочна форма			
		Лек-ції	Семінари	СР	Усього	Лек-ції	Семінари	СР	Усього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
модуль 1. Політико-правові вчення Стародавнього періоду та Середньовіччя									
1	Предмет і метод історії політичних і правових вчень	2		4	6	2		7	9
2	Політичні і правові вчення в державах Стародавнього Сходу	2		4	6		2	7	9
3	Політико-правові вчення античного світу	4	2	4	10	2		7	9
4	Політико-правові вчення Київської Русі і Середньовічної Західної Європи	2		4	6			7	7
5	Політичні і правові вчення в Росії та Україні в період пізнього Середньовіччя	4	2	4	10			7	7
6	Політичні і правові вчення в Європі в період ранніх антифеодальних революцій	4	2	4	10	2	2	7	11
Разом за модулем 1		18	6	24	48	6	4	42	52
модуль 2. Політико-правові вчення Нового та Новітнього часу									
7	Політичні і правові вчення ідеологів європейського Просвітництва і США періоду боротьби за незалежність	4	2	4	10			7	7
8	Політичні і правові вчення в Росії в період кризи феодалізму (17-18 ст)	2		4	6			7	7
9	Політичні і правові вчення в Німеччині (кінець 18-початок 19 ст).	2	2	4	8			7	9
10	Політичні і правові вчення в Західній Європі в першій пол. 19 ст.	2		4	6			7	7
11	Європейська поліко-правова думка другої пол. 19 ст.	4	2	4	10	2		7	9
12	Політико-правові вчення в Росії та Україні (19-поч 20 ст.)	4		5	9			8	8
13	Політичні і правові теорії 20 ст	4	2	5	11	2	2	8	12
Разом за модулем 2		22	8	30	60	4	2	50	56
Усього годин		40	14	54	108	10	6	92	108

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ТЕМА 1 Предмет і метод історії політичних і правових вчень

В загальному вигляді предметом такої самостійної наукової дисципліни, як історія політичних і правових вчень, є політичні і правові теорії минулого, взяті в генезисі, історичному розвитку і зв'язку з сучасністю. В межах даної науки аналізується і висвітлюється специфічний предмет - історія виникнення і розвитку теоретичних знань про державу і право.

За своєю суттю, і це важливо зрозуміти, історія політичних і правових вчень є така сама теорія держави і права, але взята в процесі її генезису і розвитку.

Треба мати на увазі, що в арсеналі методів пізнання політичних і правових вчень головну роль відіграє принцип історизму. Необхідна конкретно-історична оцінка тих чи інших політичних і правових вчень, врахування суб'єктивного наміру мислителя і досягненого ним об'єктивного результату. Звідси витікає проблема загальнолюдського підходу.

Враховуючи взаємозв'язок історичного і логічного, історичного і теоретичного, вивчення історії політичних і правових вчень потрібно здійснювати на основі поєднання хронологічного і проблемно-категоріального методів викладання матеріалу.

Дослідження нового рівня юридичної науки вимагає творчого осмислення великих проблем, які виникли на сучасному історичному етапі, таких, наприклад, як концепція правової держави.

Треба пам'ятати, що життєвий імператив, перед яким постає людство - це пріоритет ідеї загальнолюдських цінностей в питаннях держави і права, ідеї миру без війни і насилля, багатоваріантності політико-правового прогресу, діалогу і співробітництва в інтересах зберігання і розвитку цивілізації, ідеї визнання за кожним народом права на політичний вибір.

Науковий метод пізнання політичних і правових ідей і вчень припускає ґносеологічний, пізнавальний підхід. Недостатньо виявити, чиї інтереси відображає та чи інша теорія. Треба знати, що вона дала чи не дала порівняно з попередніми. Історизм покликаний розкрити поступовий процес пізнання держави і права, рівні його прогресивного руху. При цьому не можна приписувати мислителям те, чого вони не казали.

Ганебні, і суперечать принципу історизму догматичні спроби використовувати політичні і правові ідеї, опрацьовані відносно однієї конкретної історичної обстановки, до зовсім іншої, яка відрізняється від неї принципово.

Врешті решт, треба мати на увазі, що історизм неодмінно пропонує плюралізм наукових поглядів в оцінці різних політико-правових ідей.

Щоб досягти необхідної повноти і глибини в засвоєнні учбового матеріалу, доцільно дотримуватись таких правил:

- вивчення поглядів того чи іншого мислителя на державу і право треба починати з визначення соціально-політичних особливостей історичної епохи, в обстановці якої вони були висунуті і розвинуті;

- треба ознайомитися із загально філософськими поглядами мислителя і, головне, зрозуміти їх значення для побудови ним своєї політичної і правової концепції;

- необхідно з'ясувати показники і аргументацію мислителя за такими важливими для юриста питаннями, як походження і сутність держави, організація і значення влади, принципи права;

- належить виявити і усвідомити, інтересам яких соціальних груп служить визначена політико-юридична доктрина;

- вивчити, що нового в теоретичному, науковому відношенні дав той чи інший мислитель, чим він реально збагатив скарбницю політичних і правових знань, який зв'язок його ідей з попередніми і подальшими етапами розвитку політичної і правової думки.

До числа основних напрямів політичної і правової думки належать теологічні теорії держави і права, доктрина природного права, теорія суспільного договору, політична і правова теорія просвітителів, революційних демократів, які повинні стати предметом особливої уваги. Разом з тим слід пам'ятати, що в однійменних напрямках політичної і правової думки бувають відображені інтереси різних класів або їх груп.

Література:

Алексеев С.С., Право: азбука - теория - философия: Опыт комплексного исследования. - М.: Статут, 1999.-712 с.

Дудченко В.В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень. - Одеса: Юрліт, 2006. - 302 с.

Завальнюк В. Принципи історизму в право- і державознавстві//Право України.-1998.-№ 2.-С.21-24.

Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицах і дефініціях: Навч. посібник. - Х.: Право, 2012. - 208 с.

Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юр. вузів і фак-тов / Уклад. Г.Г.Демиденко.- 4-е вид. Харків: Право, 2009.-1080с.

История политических и правовых учений. Учебник для вузов. Изд. 4-е//Под ред. В.С.Нерсесянца.-М.:ИНФРА-М, 2009.-944 с.

Лейст О. Э. Методологические проблемы истории политических и правовых учений//Методологические и теоретические проблемы юридической науки.-М., 1986.-С. 5-19.

Марченко М.Н. История политических и правовых учений.- М:Норма, Инфра-М, 2013. - 655 с.

Нерсесянц В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов.- М., 2012. – 703 с.

Орач Є.М. Історія політичних і правових вчень: Навч.посібник. – К.,2005. – 560 с.

Підопригора О., Харитонов Є. Римське право на підґрунті юридичної освіти//Право України. -2000.-№ 1.-С. 117-120.

Скакун О. И., Демиденко Г. Г. О месте истории учений о государстве и праве в новой системе юридического образования//Государство и право.-2000.- № 6.-С. 124-126.

Скакун О. Джерельна база наукових досліджень з історії політичних і правових вчень та інтерпретація політико-правового вчення//Вісн. Акад. Правових наук України. -1999.-№ 3.-С. 144-150.

Фролова Е.А. История политических учений для вузов/ Под общей ред. О.В. Мартышина/Государство и право.-2002.-№10.-с.126-127.

Шульженко Ф.В. Історія політичних і правових вчень: Підручник. – К., 2007. – 464 с.

ТЕМА 2. Політичні і правові вчення в державах Стародавнього Сходу

При характеристиці політичних і правових вчень в державах Стародавнього Сходу необхідно зрозуміти, що дані вчення склалися в період формування соціальної диференціації суспільства, і в деяких із цих вчень ще домінували релігійно-міфологічні уявлення про державу і право. Так, верховний правитель Китаю проголошувався єдиною сполучною ланкою між підданими та небом.

Важливе місце в політико-правовій думці Стародавньої Індії займав брахманізм, який знайшов своє відображення у Ведах.

В його основі лежить поділ суспільства на чотири варни (касти), в які не входили раби. Відповідно до Вед усі члени варни зобов'язані наслідувати свою дхарму. Одним із політико-правових пам'яток цього періоду є закони Ману, в яких проголошується власність брахманів на все, що існує в світі.

З критикою положень брахманізму в VI-V ст. до н. е. виступає буддизм, який проповідує загально-моральну рівність людей і рівне право на порятунок та досягнення нірвани. Після відповідних перетворень - це вчення у III ст. до н. е. було визнано державною релігією Індії. Слід також звернути увагу на трактат "Артхашастра", який став значним здобутком у формуванні цивільної політико-правової доктрини Індії, і який виділяв користь в якості самостійного початку.

Велику роль в розвитку філософської думки Китаю займає вчення Конфуція, яке втілювало патріархально-патерналістську концепцію держави, де влада імператора подібна до влади батька, і виступало з ідеєю аристократичного правління, відкидаючи насильницькі методи управління державою і бороть-

бу за владу. В основі цього вчення лежить ідея первісної нерівності людей, а головною доброчинністю він вбачав покірність правителю. В той самий час, він проти різкої поляризації багатства і бідності. Заслугує уваги зіставлення Конфуцієм правління на основі норм доброти до людей і на основі законів.

Належить зрозуміти політико-правову теорію Лао Цзи (VI-V ст. до н. е.) основоположника даосизму. Дао розглядається як природна закономірність і справедливість, яка визнається законом неба, природи і суспільства. Однак велике місце в даосизмі надається ідеї стримування від активних дій, пасивності і критиці будь-якого роду насилля (не тільки війн, але і боротьби народних мас).

Найбільш послідовно інтереси народних мас відстоював Мо-цзи, який виступав з критикою конфуціанства, даосизму і поглядів легізму, проголошуючи природну рівність усіх людей і ідею договірної походження держави. Один із основоположників легізму Шан Ян вбачав основу управління у жорстоких законах і суворих покараннях, які тісно пов'язані із взаємовідносинами народу і влади. Ідеальний порядок в державі можливий, на його думку, лише за повної мовчазливості підданих і їх безмовному підпорядкуванню законам.

Видатним теоретиком легізму вважається представник школи Фацзя Хань Фей (III ст. до н. е.). Погляди цієї школи Хань Фей висловив у своїй книзі "Хань Фей цзи". В цій книзі Хань Фей відстоює верховенство законів, критикує самовладних чиновників та називає їх узурпаторами. Подібним узурпаторам, що зловживають владою, він протиставляє розумних та тямущих у законах людей, тобто легістів.

Хань Фей виступав за доповнення законів мистецтвом управління, визнаючи тим самим недостатність одних лише тяжких покарань, як засобів управління.

Критикуючи крайні легістські уявлення про насильство як єдиний засіб і критерій управління, Хань Фей пропонує поєднувати поряд з покараннями й інші регулятивні засади та принципи. Тому він, звертаючись до поглядів даосистів і конфуціанців, прагнув до певного поєднання їх ідей з легістськими уявленнями.

При цьому важливо підкреслити, що низка суджень про необхідність зміни законів відповідно вимог часу, що змінились вимог часу, тобто історичного підходу до закону, надавали легізму гнучкості та сприяли його пристосуванню до потреб політичної практики та законодавчого процесу.

План семінарського заняття:

1. Концепція суспільного ладу, політичного порядку і статусу особистості в політичній та правовій думці давньої Індії.

2. Політико-правова думка Давнього Китаю. Суспільство, держава і право у вченні Конфуція.

3. Соціально-політичні та правові ідеї у вченні Мо Цзи.

4. Держава та закон у вченні Шан Яна.

5. Даосизм про суспільство та державу.

6. Синтез теорії та практики легізму в "Хань Фей Цзи".

Література:

Древнеиндийская философия.-М.:Мысль, 1972-271 с.

Древнекитайская философия. В 2-х т.-М.: Мысль, 1972-1973.

Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицах і дефініціях: Навч. посібник. - Х.: Право, 2012. - 208 с.

История китайской философии.-М.: Прогресс, 1989.-551 с.

История политических и правовых учений: Учебник для вузов/Под ред. В. С. Нерсисянца.-М.: Инфра-М., 2009.-С. 25-38.

Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юр. вузов і факультетів/Укладач. Г. Г. Демиденко. -4-е вид.-Х: Право, 2009.-С. 9-20.

Мірошніченко О.М., Горбатенко В.П. Історія вчень про державу і право. К.:Академія, 2010. - 456 с.

Мірошніченко М.І., Мірошніченко В.І. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник.-К.-: Атіка, 2007.-224с

Нерсисянц В.С. История политических и правовых учений. - М., 2012. - 704 с.

Світова класична думка про державу і право: Навчальний посібник/Є. Ф. Безродний, Г. К. Ковальчук, О. С. Масний.-К.: Юрінком Інтер, 1999.-С. 30-34.

Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: Підручник. - К., 2007. - 464 с.

ТЕМА 3 Політико-правові вчення античного світу

Розвиваючись в полісах (містах-державках), політико-правове вчення Давньої Греції формувалося в умовах поділу людей на вільних і рабів, багатих і бідних. Антична політична думка цього періоду була, як правило, лише відображенням поглядів вільних. В політичній думці цього періоду велику увагу приділяли поняттю волі як головної цінності і мети. Для політико-правової думки Стародавньої Греції характерне поглиблення філософського і соціального аналізу проблем держави і права.

Слід враховувати, що вчення софістів ("софос" - мудрий), започатковане

ще в V ст. до н.е. мало різні модифікації в поглядах на форми держави. Так, якщо старше покоління софістів відстоювало демократичні погляди, то молодше покоління припускало можливість наявності аристократії, навіть тиранії.

Принциповим критиком софістів був Сократ. Відкидаючи суб'єктивізм софістів, їх апеляції до вільної від етичних основ сили, Сократ займався пошуками відновлення моральної природи держави і права. Розрізняючи природне право і закон поліса, Сократ, на відміну від софістів, вважав, що і природне право, і полісний закон сягають розумного початку. На цьому шляху він дійшов висновку про тотожність розумного, справедливого і законного.

Являючись одним із найвидатніших мислителів в історії політичної і правової думки, Платон в одному із своїх діалогів "Держава", конструюючи теоретично ідеальну і справедливую державу, розподіляє людство на три стани (філософи, воїни і виробники), використовуючи в якості головного принципу ідею розподілу праці. У другому своєму трактаті "Закони" основою держави він вважає чіткі і суворі закони, які регламентують всі питання життя людей, принципи справедливості, але тільки для вільних, котрі будуть мати певну кількість рабів. В даному трактаті Платон розрізняє два види державного устрою: коли біля влади перебувають правителі, і коли керують закони, на сторожі яких стоїть правосуддя,- цьому правлінню він віддає перевагу.

Подальший розвиток політичної думки в Греції пов'язаний з ім'ям Аристотеля, який виступав проти поглядів Платона на власне майно. На думку Аристотеля, воно закладене у природі людини. Аристотель виділяє два види справедливості: зрівнюуючу (в основі якої лежить "арифметична рівність") і розподіляючу (в основі якої лежить "геометрична рівність"). Державу він розглядає як продукт природного розвитку сім'ї і поселення, головним елементом якого є громадянин. Форми держави, в його розумінні, залежать від багатьох факторів (географічних, історичних, духовних), і кожній формі держави належить своє поняття громадянина і його права. Належить звернути увагу на характеристику Аристотелем "вірної" форми держави, яку він назвав політією, де править більшість в інтересах спільної користі, і яка, однак, являється об'єднанням двох невірних форм: олігархії і демократії, і де держава буде складатись із "середніх" людей.

При вивченні цієї теми належить звернути увагу на політичні і правові погляди стоїків, які в основі громадського суспільства вбачають природну схильність людей одне до одного. Важливо враховувати, що, базуючись на ідеї природних прав людей, вони виступали проти рабства. Кращою формою правління, на їх погляд, було посідання демократії, аристократії і царської влади.

Студент повинен знати, що видатний грецький історик Полібій, який написав "Історію в сорока книгах", ототожнював розвиток і зміну форм держави з розвитком живих організмів за "законом природи". Увагу заслуговує і його ідея кругообігу державних форм, де кожна форма несе в собі лише один якийсь по-

чаток, який згодом переростає в протилежність. Виходячи із цього, він вважав, що кращим буде те правління, яке об'єднає в собі риси трьох вірних, що призведе до стабільності держави.

Опановуючи політичні і правові вчення Стародавнього Риму, необхідно зупинитися на поглядах Марка Туллія Цицерона, який розглядав зразкового римського громадянина як активного учасника політичного життя. Ідею поєднання станів він втілює у формі держави, називаючи досконалою формою змішану, яка містить у собі кращі риси кожної форми. Республіку він визначав як спілку повноправних римських громадян. Слід також відзначити вплив творчої спадщини Цицерона на всю подальшу людську культуру.

Необхідно вивчити політичні і правові погляди римських юристів, які зробили значний внесок в розробку проблем, пов'язаних з правом, і твори яких стали важливою частиною кодифікації Юстиніана. Слід зупинитися на поглядах Ульпіана, який поділяв право на публічне та приватне, що, в свою чергу, поділяється на три частини (природне право, право народів та цивільне право). Особливу увагу римські юристи надавали розробці проблем приватного права.

При характеристиці політико-правових поглядів раннього християнства необхідно враховувати, що однією з головних цілей першохристиян було обґрунтування моральної допомоги людям на основі громади. Спочатку воно висловлювало інтереси соціальних низів Римської імперії. Вчення про прихід рятувальника пов'язувалося з осудженням існуючої експлуататорської держави. Основою правових та інших соціальних норм вважали ідею права та справедливості, яка йде від Бога, та заклик до загальної рівності незалежно від майнового стану та національності.

Одним з видатних ідеологів християнської церкви був Августин, який розробив основні положення християнської філософії у своїй праці "О граде божієм". З його точки зору, існують два способи життя: по-людськи та по-божеськи, а отже, і два града, два царства, які живуть по плоті й по духу. Гріховність у земному житті він бачив у царстві людини над людиною та передбачав його кінець з другим приходом Христа та судного дня, коли повсюди буде встановлено "царство небесне". Однак Августин припускав рабство як наслідок божого промисла та закликав всіх правителів сприяти боротьбі з єретиками.

План семінарського заняття:

1. Політичні та правові вчення Стародавньої Греції.

а) Політичні та правові ідеї софістів;

б) Політико-правове вчення Сократа;

в) Платон про право та державу в книгах "Держава", "Закони";

г) Аристотель про форми держави, про справедливість, право, закони;

д) Полібій про кругообіг форм держави. Концепція змішаної форми правління.

2. Політичні та правові вчення у Давньому Римі.

а) Поняття республіки у праці Цицерона;

б) Римські юристи про право та його види;

в) Політичні ідеї християнства;

г) Августин Аврелій про співвідношення церкви та держави.

Література:

Аристотель. Сочинения: В 4-х т.-М., Мысль, 1990.

Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицях і дефініціях: Навч. Посібник. – Х.: Право, 2012.- 208 с.

Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юр. вузів і факультетів/Укладач Г. Г. Демиденко.-Х.: Право, 2009.-С. 23-51.

История политических и правовых учений: Учебник для вузов/Под общ. Ред. В. С. Нерсисянца. – 4-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2009. – С.39 – 116.

Мачин И.Ф. История политических и правовых учений: Учебное пособие для вузов.-М.:Юрайт, 2013. – 575 с.

Мирзаев С. Б. Полибий.-М.: Юридич. Лит., 1986.- 108 с.

Нерсисянц В. С. Политическое учение Древней Греции.-М., Наука 1979.- 263 с.

Нерсисянц В. С. Сократ.-М.: Инфра-М., 1996.-305 с.

Підопригора О., Харитонов Є. Римське право як підґрунтя юридичної освіти//Право України.- 2000.-№ 1.-С. 117-120.

Платон. Соб. Соч.: В 4-х т.-М., Мысль.- 1993.

Разумович Н. Н. Политическая и правовая культура. Идеи и институты Древней Греции.-М.: Наука, 1989.-237 с.

Скворцов О. Ю. Идея справедливости и ее понятийные интерпретации в политико-правовом учении Аристотеля//Изв. вузов. Правоведение.-1991.-№ 1.- С. 53-55.

Терье В. Блаженный Августин.-М., 1910.

Томсинов В. А. Юриспруденция в Древнем Риме (Классический период)//Вестник Московского университета.-Сер. 11. Право.-1995.-№ 2.- с. 35-46.

Томсинов В. А. Юриспруденция в духовной культуре Древнего Рима (древнейший период)//Вестник Московского университета.-Сер. 11. Право.- 1995.-№ 1. - с. 33-42.

Утченко С. А. Политические учения Древнего Рима (III-I вв. до н.э.)-М.: Наука, 1997.-256 с.

Цицерон Марк Туллий. Про державу; Про закони; Про природу богів.-К.: Основи, 1998.-477 с.

Шульженко Ф. П., Андрусяк Т. Г. Історія політичних і правових вчень.- К.: Юрінком Інтер, 1999.- с. 15-36.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

ТЕМА 4 Політико-правові вчення у Київській Русі та Середньовічній Західній Європі

В процесі вивчення цієї теми слід звернути увагу на те, що становлення політико-правової думки в Київській Русі пов'язано із виникненням та розвитком давньої держави.

Одним із ранніх творів, де розглядалися зазначені проблеми, було “Слово про Закон і Благодать” першого Київського митрополита Іларіона, який він проголосив 1049 р. з нагоди завершення будівництва фортифікаційних споруд. В цьому політичному трактаті з'ясовується взаємодія Закону та Істини. “Закон” - поняття - розглядається як провідник чужої волі: Бога чи Господина (в даному випадку Государя). При цьому “Істина” пов'язується із розумінням вчення “Нового Заповіту” та втіленням його вимог безпосередньо у поведінці та діяльності. Той, хто живе за “Новим Заповітом”, не поділяє регулятивні дії законів, бо моральна досконалість дозволяє йому вільно здійснювати (відповідно до Істини) свою волю.

На думку Іларіона, закон покликаний з'ясовувати зовнішні вчинки людей на тій стадії розвитку, коли вони не досягли ще досконалості, він даний тільки “на приготування Благодаті та Істини”.

Закон та Істина не протиставляються один одному, навпаки, вони показані у Іларіона у взаємодії, причому із заданою послідовністю. Законослухняна та моральна поведінка людини в суспільстві пов'язана у Іларіона з розумінням Істини та досягненням в силу цього Благодаті як ідеалу християнина. Крім цього, у політичному трактаті стверджується ідея рівноправності всіх народів. Бог не робить різниці, його вплив однаково поширюється на всіх незалежно від раси, статі, віку та соціального стану.

Джерело верховної влади Іларіон бачить у божественній волі, а сам князь - “причасник Божественного царства”, який зобов'язаний перед Богом відповісти “за труд пастви людей его, обеспечивать мир и хорошее управление”. Подальший розвиток політична думка давньої держави отримала в праці Володимира Мономаха - Великого Князя Київського. Політична програма Володимира Мономаха сформульована у його творах “Поучение детям”, “послание Олегу Черниговскому” та “Отрывок” (автобіографія), в яких він торкається таких питань, як обсяг повноважень великого князя, взаємовідносини церкви та держави, принципи здійснення правосуддя в країні.

Зокрема в “Поучении детям” Володимир Мономах розглядає проблему організації та здійснення верховної влади, дає пораду майбутнім великим князям всі справи вирішувати разом з Радою дружини, не допускати в країні “беззаконня” та “неправди”, правосуддя чинити “по правді”.

Володимир Мономах торкається й судових функцій князя, які він пови-

нен здійснювати сам, не допускаючи при цьому порушення законів та проявів милосердя до найбільш беззахисних верств населення.

Володимир Мономах демонструє повну неприпустимість смертної кари. Його поклики “не мстити”, звучить не тільки як принцип законодавства, але й як основа міжкнязівських відносин. У питанні взаємовідносин “светской” та “духовной” влади Володимир Мономах приділяє церкві почесне місце, але явно підлегле.

Традиції політичної думки Київської Русі знайшли своє відображення у творі “Моління”, приписаному Даниїлу Заточнику (кінець XII чи початок XIII ст.). Центральна ідея твору - характеристика образу великого князя, ідеалізованого в традиціях: князь приваблює взагалі, він милостивий.

Керування князя “крепко” та “справеливо”. Висловлюється думка про необхідність мати князю при собі “думцев” та опиратися на їх Раду (“Думу”).

Одночасно Данило вказує й на необхідність “царской грозы”. Вона спрямована не проти підданих, а на їх захист. “Гроза” спрямована не тільки проти зовнішніх ворогів, але й осіб, які творять беззаконня всередині країни, та з її допомогою повинна встановлюватись справедливість, тобто мається на увазі й покарання для всіх, хто творить “неправду”. А взагалі, автором висловлюється побажання бачити свою країну сильною, єдиною, якою керує мудрий та сміливий князь, що спирається на Раду “Думцев” та являє своєю владою опору та захист всім підданам.

Вивчаючи політичну та правову думку Західної Європи періоду виникнення та розвитку феодалізму, необхідно враховувати, що вона постійно еволюціонувала внаслідок змін соціально-економічних та політичних систем. Треба знати, що в основі середньовічного політичного та правового мислення лежить релігійний догматизм, теократична концепція держави та права. Велику роль у формуванні політичного світогляду того часу зіграв католицький теолог, домініканський монах Фома Аквінський, який, являючись прибічником середньовічної теократичної теорії, обґрунтував ідею провідного становища церкви по відношенню до світської влади.

Із вчення Аристотеля про “активну форму” та “пасивну матерію” він зробив висновок про поділ суспільства на вищих та нижчих, обожнюючи феодальну ієрархію. Фома Аквінський виділяв три елементи державної влади: сутність, походження, використання. Він показував, що не кожний правитель несе в собі “божественний характер”, та не кожний його вчинок та розпорядження можна розглядати як велич бога, та, отже, правитель, що порушив церковні закони, повинен бути повалений. У будь-яких суперечках головним арбітром та суддею може бути лише церква.

Говорячи про форми держави та розглядаючи демократію як різновид тиранії, Фома Аквінський віддавав перевагу змішаній формі правління з головним положенням в цьому союзі монархії.

Слід також усвідомити вчення Фоми Аквінського про види законів: вічний (божественний природний), тобто божественний розум; природний (людський природний), відображення всілякого закону людським розумом; природний (людський позитивний), за допомогою цього виду законів він вилучав феодальне право з божественного розуму; божественний (божественний позитивний), сюди він відносив Біблію.

Вивчаючи політичні та правові погляди Фоми Аквінського, необхідно враховувати його великий вплив на розвиток сучасної католицької політичної та правової думки.

Говорячи про політико-правові ідеї середньовічних ересей, слід виділити два основних напрямки: бюргерський та селянсько-плебейський.

Ідеологію міського бюргерства відстоював у своєму творі “Защитник мира” Марсилій Падуанський. Він намагався чітко розмежувати сферу діяльності та цілі церкви, яка, на його думку, не має права втручатися в “мирские дела”, та держави, ідеальною формою якої є “избирательная монархия”.

Відродження юриспруденції в Західній Європі в XII ст. (після античного Риму) пов'язано насамперед з появою у Болоньї школи глоссаторів (коментаторів) - італійських юристів, що коментували та тлумачили римське право шляхом складання нотаток (глосс) на полях текстів римських кодексів та законів.

Метою школи було вивчення за першоджерелами власне Римського права без накопичених на ньому пізніше юридичних норм. Пов'язано це було з тим, що, як тільки активізувалася промисловість, торгівля, отримала свій подальший розвиток приватна власність, набуло нагоди ретельно розроблене Римське приватне право.

Слід звернути увагу на те, що в західноєвропейське середньовіччя крім Римського права діяло також право канонічне (церковне) та звичайне. Кожне із трьох видів права мало своїх прибічників. Прибічники “римського права” отримали назву “легісти”, не тільки вивчали та коментували, але й втілювали його в життя, та на практиці в умовах нестабільної ситуації в економіці та політиці.

Прихильники звичайного права активно збирали, вивчали та систематизували юридично значимі норми, традиції, які зароджувались в суспільному житті, створювались судовою практикою. Виступали за формування станово-представницької монархії, яка обмежує публічно-владні повноваження государя.

При цьому важливо підкреслити, що інші суспільно-політичні позиції займали прибічники канонічного права, що регулювало відносини як в середині церкви, так і між церквою та мирянами. Теоретичним підґрунтям канонічного права було уявлення про те, що церква законно володіє юрисдикцією судити та вершити справи, які носять не тільки моральний, релігійний, але й чисто світський характер.

План семінарського заняття:

1. Становлення поглядів на державу і право в ранньофеодальній Київській Русі:
 - а) Політичний трактат “Слово о Законе и Благодати” Іларіона;
 - б) Політична програма Володимира Мономаха;
 - в) Політико-правові погляди Данила Заточника.
2. Політичні та правові вчення у Західній Європі в період виникнення та розвитку феодалізму:
 - а) Загальна характеристика правової ідеології середньовіччя. Співвідношення права та релігії;
 - б) Фома Аквінський про державу. Загальна характеристика та класифікація законів;
 - в) Марсилій Падуанський про закони, їх види та форми держави;
 - г) Правові погляди середньовічних юристів. Школа глоссаторів (коментаторів). Школа легістів.

Література:

- Боргош Ю. Фома Аквинский.-М.: Мысль, 1975.-126 с.
- Данило Заточник. Слово Данила Заточника, що написав він князю своєму Ярославу Володимировичу//Історія філософії України: Хрестоматія. - К., 1993.-С. 30-37.
- Донцов Д. Дух нашої давнини. -Дрогобич: Відродження, 1994.-122 с.
- Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень пр. державу і право у таблицях і дефініціях: Навч. посібник.- Х.: Право, 2012. – 208 с.
- Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юр. вузів і факультетов./Укладач Г. Г. Демиденко.-Х.: Право, 2009.-С. 70-96.
- История политических и правовых учений: Учебник для вузов/Под общ. ред. В. С. Нерсисянца.- 4-е изд.-М.:Инфра-М, 2009.-С. 110-125, 155-160.
- Іларіон Київський. Слово про закон і благодать//Історія філософії України: Хрестоматія.-К., Либідь, 1993.-С. 27-30.
- Мироненко О. Захист “правди” і “благодаті” за доби Київської Русі та Литовсько-Руської держави//Вісник Конституційного Суду України. -1999.-№ 1.-С. 64-78.
- Нерсисянец В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов. – М., 2012. – 703 с.
- Шульженко Ф.В. Істоія політичних і правових вчень.- К., 2007. – 464 с.

ТЕМА 5. Політичні і правові вчення в Росії та Україні в період пізнього Середньовіччя

При аналізі державно-правових вчень в Росії періоду утворення феодальної централізованої держави слід мати на увазі, що воно супроводжувалося розповсюдженнями писемності, зростанням освіти та виникненням оригінальних літературних творів - переважно літописів XI-XIII ст. В них ставляться питання про майбутню державу та право, формуються ідеї політичної єдності, досконалого правителя.

Розвиток політичної думки в кінці XIV- поч. XVI ст. відбувається особливо інтенсивно, та обґрунтоване воно потребами становлення централізованої російської держави.

Тут важливо відкрити суть полеміки між представниками православ'я Йосифом Волоцьким та Нілом Сорським.

Особливо слід звернути увагу на теорію "Москва - третій Рим", показати її значення для підвищення авторитету держави, яка виникла. Студент повинен також знати зміст та сутність полеміки Івана Грозного з А. Курбським.

Актуальною для указанного періоду розвитку Росії була програма І. Пересветова. Тут вимагаються розуміння ідеї необмеженого самодержавства, боротьби з насильством вельмож, енергійної зовнішньої політики (підкорення Казанського царства, допомога грекам та сербам у звільненні від турецького іґа) та поставленого І. Пересветовим завдання встановлення царем "правди".

При вивченні політико-правових вчень в Україні XV-XVIII ст. необхідно урахувати, що упродовж довгого часу українському народові доводилося витримувати тяжкі випробування.

По-перше, предки українців зазнали монголо-татарської навали, потім Україну захопила Литва, але найтяжчим виявився гніт Польщі.

Національне поневолення негативно впливало на розвиток політико-правової думки в Україні, гальмувало його. Та все ж таки в українських землях зародилася національна політико-правова ідеологія. Цьому сприяло те, що в XV-XVI ст. в Україну через Польщу почали проникати з Заходу ідеї Реформації, спрямовані проти феодального ладу й католицизму, який контролював майже всі сфери життя.

Видатним мислителем першої половини XVI ст., політико-правові концепції якого вплинули на розвиток ідей держави і права в Україні, був Станіслав Оріховський-Роксолан. У його працях "Про турецьку загрозу", "Про природне право", "Напучення польському Королю..." та ін., викладено погляди мислителя на походження і сутність держави, аналіз форм державного правління. Його ідеалом була освічена монархія, обмежена законом.

У зазначений період заслуговують на увагу погляди на державу і право Івана Вишенського. На думку І. Вишенського, успіх у визволенні з-під гніту й побудові держави залежить від вирішення трьох взаємопов'язаних проблем:

очищення релігії від католицизму, повернення до ранньохристиянських демократичних істин православного християнства; відновлення освіти й науки, відмови від схоластичної католицької науки як духовного засобу зміцнення абсолютної влади папи римського; відродження української мови, відмова від накинутої католицькою церквою латині.

Питання співвідношення церкви й держави знайшли відображення в політичних поглядах визначного діяча православної церкви Петра Могили. Державно-правові погляди П. Могили відображали його прагнення посилити позиції православних у їхній боротьбі проти покатоличення.

Стосовно перспектив розвитку Української держави, можливої її самостійності він виклав концепцію ідеального володаря.

Політичні погляди в Україні набули подальшого розвитку за часів Гетьманщини, яка існувала впродовж 116 років (1648-1764 рр.).

Біля витоків гетьманської держави стояв Богдан Хмельницький. Його політико-правові погляди детально викладено в "Договірних статтях", написаних у березні 1654 р.

Певний слід в історії політичної думки в Україні залишив гетьман Іван Мазепа. Він першим виплекав ідею незалежності держави, підняв цю ідею на висоту загальнонаціональної історичної мети. Політичні погляди І. Мазепи було покладено в основу українсько-шведського союзу 1708 р.

Чіткішими були політичні погляди Пилипа Орлика, сподвижника І. Мазепи і прибічника ідеї незалежності Української держави. Його політико-правові погляди охоплювали весь спектр проблем державного устрою, владних відносин, судової влади тощо. Майже всі вони викладені в праці "Вивід прав України" а також у "Пакті і Конституції законів та вільностей Війська Запорозького" (Конституції Пилипа Орлика 5 квітня 1710 р.).

У цьому документі, написаному під час обрання П. Орлика гетьманом, передбачалося повне визволення України і встановлення державності. Перша Конституція визначала державний статут України, її внутрішній устрій та міжнародне становище.

Студент повинен знати, що політико-правові погляди гетьманів України Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Пилипа Орлика сприяли формуванню й розвитку національної політичної та правової ідеології, входження України в політичні процеси Європи, зміцненню її міжнародного авторитету.

План семінарського заняття:

1. Державно-правові вчення в Росії періоду утворення феодальної централізованої держави:

- Політична полеміка "нестяжателей" та іосифлян ("стяжателей");
- Теорія Філофея "Москва - третій Рим";

в) І. С. Пересветов про царську владу, феодальну законність та засоби її укріплення;

г) А. М. Курбський про державу, форми її організації, засоби реалізації політичної влади.

2. Політично-правові вчення в Україні XV-XVIII ст.

а) Політична і правова думка в Україні періоду входження до складу Литви та Польщі (Станіслав Оріховський - Роксолан, Іван Вишенський, Петро Могила);

б) Ідеї державності періоду Української гетьманської держави (Б.Хмельницький, І.Мазепа, П.Орлик);

Література:

Гвоздик Л. Українська гетьманська держава//Хроніка. -2000.-1998.-Вип. 27-28.-с. 180-186.

Замалеев А. Д., Зоц В. А. Отечественные мыслители позднего Средневековья; конец XIV- перв. треть XVII в.-К.: Либідь,-1990.-171 с.

Зінченко О.В.,Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицях і дефініціях: Навч. посібник. - Х.: Право, 2012. – 208 с.

Исаев И. А., Золотухина Н. М. История политических и правовых учений России XI-XX в.в.-М.: Юрист, 1995.-378 с.

Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юр. вузів і факультетів. /Укладач Г. Г. Демиденко.-Х.: Право, 2009.-С. 70-96, 851-895.

История политических и правовых учений: Учебник для вузов/Под общ. ред. В. С. Нерсисянца.-М.: ИНФРА-М., 2009.-С. 224-272..

Кухта Б. Л. 3 історії української політичної думки: Тексти лекцій.-К.: Генеза, 1994.- 363 с.

Литвинов В. Д. Проблема государства в трудах Ст. Оріховского//Отечественная мысль эпохи Средневековья: Сб. научн. трудов -К.: Наук. думка, 1987.

Мачин И.Ф. История политических и правовых учений. – М.:Юрайт, 2013. – 575 с.

Нерсисянец В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов. – М., 2012. – 703 с.

Ничик В. М. Образ идеального властителя в сочинениях Петра Могилы//Человек и история в средневековой философской мысли русского, украинского и белорусского народов: Сб. научн. трудов -К.: Наук. думка, 1987.

Огородник І. В. Огородник В. В. Історія філософської думки в Україні: Курс лекцій.-К.,1999.

Оріховський-Роксолан С. Напучення польському королю...//Історія філософії України:Хрестоматія-К.,:Либідь, 1993.

Пашук А. І. Суспільний ідеал І. Вишенського//Від Вишенського до Сковороди: Сб. наук. праць.-К.: Наук. думка, 1992.

Смолій В. Українська держава: ідея, традиції, шляхи історичного розвитку//Вісн. НАН України.-1994.-№ 5.-с. 18-22.

ТЕМА 6. Політичні та правові вчення в Європі в період ранніх антифеодальних революцій

В даній темі розглядаються насамперед політичні та правові вчення епохи Відродження та Реформації. При вивченні теми слід звернути увагу на процес звільнення політико-правової думки від впливу релігійного Середньовічного світогляду на процес формування нових методів пізнання держави та права. Слід зрозуміти основні риси політико-правової теорії Відродження.

В свідомості звільненого від церковних пут нового методу пізнання держави та права - світського політико-правового світогляду - велика роль Нікколо Макіавеллі. Новизна методології епохи Відродження міститься у вивченні конкретних емпірико-достовірних історичних фактів реальної дійсності, їх узагальнень. Важливо зрозуміти причини виникнення теорії світської централізованої держави, знати критику Н.Макіавеллі ідей перевернення духовної влади над світською.

У напрямку емпіричного вивчення держави та права розвивалась методологія і французького юриста Ж. Бодена.

Принцип історизму та світська політична думка в галузі вивчення держави та права відіграли важливу роль у формуванні нового типу політичного мислення. Політична доктрина сильної централізованої держави, об'єднана з критикою теократії, одержала докладне обґрунтування у вченні Н.Макіавеллі; його погляди на роль матеріальних інтересів людей у суспільному житті необхідно засвоїти. Слід також вивчити погляди мислителя на походження держави, дану їм класифікацію державних форм, зрозуміти суть його республіканських симпатій.

Вивчаючи погляди Ж. Бодена потрібно звернути увагу на його вчення про державний суверенітет та характерні риси суверенітету. Особливо важливо усвідомити ті положення правової концепції Ж. Бодена, які визначали державу як правове управління багатьма сімействами та тим, що їм належить. Іншими словами, Ж. Боден вніс до визначення держави правовий принцип. Важливі також його ідеї про права та свободи особистості.

При розгляді політичних та правових ідей Реформації треба усвідомити два напрями політичної та правової думки, що склалися - бюргерсько-реформаторський та селянсько-плебейський, - а також політико-правові погляди Томаса Мюнцера, який очолював селянсько-плебейський табір, та ідеолога бюргерського крила - Мартіна Лютера.

Вивчення теми необхідно продовжити розглядом соціально-економічних та політико-правових передумов вчень про державу та право, формування політико-правової ідеології Нового часу.

Раніше антифеодальні революції в Голландії та Англії призвели до розвитку іншого політико-правового світогляду. В основу поглядів на державу та право була покладена прогресивна концепція природних прав людини - право на життя, на свободу, рівність, право володіти та розпоряджатися власністю, свобода совісті та ін.

Прилегла до неї концепція "суспільного" договору ставила обмеження щодо втручання держави в життя індивіда. Ця концепція виходила з теорії про перехід людини із "природного стану" за допомогою договору в державний.

Розглядаючи вчення про державу та право періоду антифеодальної революції в Голландії, необхідно усвідомити сутність політико-правових поглядів Гуго Гроція та Баруха Спінози, які внесли великий вклад у розвиток науки про державу та право. Так, в своєму трактаті "Три книги о праве войны и мира" Г.Гроцій поділяв право на природне, в основі якого лежить людська природа та її розум, та на волеустановлене, яке розподіляється на "божественне" та "людське", і яке повинне відповідати природному.

Виводячи державу з суспільного договору, який повинен бути непохитним, Г.Гроцій робив лише один виняток: розірвання договору з боку підданих у випадку "явної опасности", яка погрожує їм. Прогресивний характер мають міжнародно-правові погляди Г. Гроція, який засуджував загарбницькі, агресивні війни.

Б. Спіноза, розвиваючи теорію природного права, робить висновок про обмеження державної влади, обґрунтовує ряд прав та свобод громадян. Він віддає перевагу демократії як формі держави, виступає з різкою критикою абсолютної монархії.

Розглядаючи політичну думку періоду англійської антифеодальної революції, необхідно урахувати, що вона була першою революцією європейського масштабу, та що ледве не кожна з суспільних груп, що приймали участь в революції, намагалась теоретично обґрунтувати свої політичні вимоги (індепенденти, левеллери, дігтери). Віддаючи належне республіканській формі правління, індепенденти виступали за конституційну монархію, яка змогла б відобразити інтереси буржуазії та нового дворянства. Один з представників цього табору О. Гаррінгтон в своїй праці "Республика Океания" проголосив ідею буржуазно-дворянської республіки, розглядаючи власність як джерело влади.

Помітну роль у розвитку політичної та правової думки Англії зіграли погляди Джона Лільберна, лідера левеллеров, які відстоювали погляди революційної демократії. В їх основу був покладений принцип суверенності та невід'ємності народної влади. Кращою формою держави він вважав республіку з однопалатним парламентом.

Погляди найбільшого селянства та міських низів висловлював лідер руху діггерів Д. Уінстенлі, який висував ідею республіки, заснованої на колективній власності.

Слід звернути увагу на своєрідність політичної теорії Томаса Гоббса, який із концепції природного права та договірного походження держави виводив абсолют-

ну владу, виступав з критикою анархії та змішаної форми правління.

Необхідно врахувати, що Джон Локк висловлював інтереси буржуазії, яка прийшла до влади. Він обґрунтував теорію розподілу влади, яка має специфічні особливості. Розглядаючи державу як сукупність людей під егідою спільного закону, якому повинні підкорятися всі без винятку, Дж. Локк проголосив ідею розподілу влади між різними органами держави.

Прийняття законів повинно входити в компетенцію парламенту, втілення законів в життя - в компетенцію монарха. В цьому випадку форма держави - лише обмежена, конституційна монархія.

Крім того, Дж. Локк відстоював право народів на повстання.

План семінарського заняття:

1. Політичні та правові вчення епохи Відродження і Реформації:

а) Н. Макиавеллі про сутність, форми держави та права. Відношення політики і моралі;

б) Ж. Боден про суверенітет державної влади та форми держави;

в) Політичні та правові ідеї реформації: М. Лютер, Т. Мюнцер.

2. Політичні та правові вчення в Голландії та Англії в період ранньої антифеодальної революції:

а) Гуго Гроцій про види та джерела права. Особливості його теорії природного права. Погляди на походження держави;

б) Особливості поглядів Б. Спінози на природне право. Його вчення про походження, сутність та завдання держави;

в) Т. Гоббс. Особливості його теорії природного права та договірного походження держави. Форми держави та державний суверенітет;

г) Дж. Локк про основні вимоги природного права, про походження та завдання держави. Теорія розподілу влади.

Література:

Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского//Соч. В 2-х т. Т. 2. - М.: Мысль, 1991.-С. 6-546.

Гроций Г. О праве войны и мира: Три книги, в которых объясняется естественное право и право народов, а также принципы публичного права.-М.:Госюриздат, 1956-868 с.

Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицях і дефініціях: Навч. Посібник. – Х.: Право, 2012. – 208 с.

Зикін А.С., Селютин А.В. Технология государственного правления в концепции Н. Макиавелли // Научный вестник.-Київ-Одеса: Всеукраїнська асоціація молодих науковців.-2002.-№2.-с.87-95.

Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юр. вузів і факультетів: /Укладач Г. Г. Демиденко.-Х.: Право, 2009.-С. 97-205.

История политических и правовых учений: Учебник для вузов/Под общ.

ред. В. С. Нерсисянца.-М.:Инфра-М, 2009.-С. 167-190, 296-339.

Локк Дж. Опыты о законе природы; Предсмертная речь цензора; Опыт о веротерпимости; Послание о веротерпимости; Два трактата о правлении//Соч. В 3-х т. Т. 3/Ред. и сост. А. Л. Субботин.-М.: Мысль, 1988.-С. 3-406.

Лютер М. Свобода христианина; О светской власти// Избр. Произведения.-СПб. Андреев и согласие, 1994.-С. 16-54, 131-163.

Марченко М.Н. История политических и правовых учений. – М.: Норма, ИНфра-М, 2013.- 655 с.

Макиавелли Н. Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. О военном искусстве.-М.: Мысль, 1996.-639 с.

Нерсисянц В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов. – М., 2012.- 703 с.

Рутенбург В. И. Титаны Возрождения.-2-е изд.-М.: Наука, 1991.-151 с.

Семенов В. Г., Шульженко Ф. П. Формування ідеї громадянського суспільства та правові держави в західноєвропейській філософії XVII-XVIII століть.-К., 1995.-С. 6-38.

Соколов В. В. Спиноза.- 2-е изд., испр. и доп.-М.: Мысль, 1977.-223 с.

Соловьев Э. Ю. Непобежденный еретик: Мартин Лютер и его время.-М.: Молодая гвардия, 1984-288 с.

Соловьев Э. Ю. Феномен Джона Локка// Соловьев Э. Ю. Прошлое толкует нас: Очерки по истории философии и культуры.-М.: Политиздат, 1991.

Спиноза Б. Богословско-политический трактат; Политический трактат//Спиноза Б. Об усовершенствовании разума. -М.-Харьков: “Эксмо-пресс”, “Фолио”, 1998.- с. 209-586.

Темнов Е. И. Макиавелли: Из истории политической и правовой мысли.-М.: Юрид. лит., 1979.-71 с.

Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: Підручник. – К., 2007. – 464 с.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

Тема 7. Політичні і правові вчення ідеологів Європейської

Просвіти і США періоду боротьби за незалежність.

Французька політико-правова думка, яка ідеологічно підготувала буржуазну революцію 1784-1794 рр., найбільш повно використала концепцію, «природного права», суспільного договору і народного суверенітету для критики феодальних державно-правових інститутів, розробила ідеї прав людини, які мали величезне правове значення. Видатне значення мала розробка ідеї поділу влади як одного з основних принципів правової держави, а також концепція народного суверенітету. При вивченні значення ідей французьких просвітників необхідно диференційовано підходити до їх політичних позицій.

Слід звернути увагу на значення прогресивних політико-правових ідей Вольтера, на його критику феодального права та деспотизму з позиції природ-

но-правової доктрини. Важливо знати погляди Вольтера на форми держави і його ставлення до загарбницьких війн.

В ранній буржуазній політико-правовій доктрині багато місця займає теорія державного механізму, яким слід було замінити абсолютну монархію. Ідеал такої держави втілювався у вченні про поділ влади, отримавши найбільш розроблену форму (для цього часу), у Ш.Монтеск'є. Слід звернути увагу на його вчення про роль географічного і політичного факторів у формуванні законів, про залежність форм держави від розмірів території, на класифікацію природних законів та державних форм (ідеї про природу і принципи правління). Особливо важливо з'ясувати міркування Монтеск'є щодо політичної і громадянської волі та законності.

У вченні Руссо ідея суспільного договору розроблена найбільш багатопланово. Виходячи з гіпотези про природний стан і природну рівність людей, Руссо відзначив низку цікавих думок про зв'язок держави, права і суспільної нерівності з виникненням приватної власності. Особливо змістовною виявилась теорія народного суверенітету - основа усієї політичної доктрини Руссо - втілюваного у «спільній волі».

Вивчаючи доктрину суспільного договору Руссо, студент повинен зв'язати її з відповідними ідеями, що одержали розповсюдження в Голландії (XVII ст.) в Англії (XVII ст.), і в Росії (кінець XVIII- початок XIX ст.).

Концепція суспільного договору була використана як для пояснення способу і наслідків переходу людського суспільства у державне історичне буття, так і для ідеологічних конструкцій оптимальної моделі політичного управління. Необхідно усвідомити, що теорія суспільного договору мала прогресивне значення. З її допомогою політико-правова думка була відділена від теологічних вчень; існувало твердження, що не божественна, а людська воля і розум створили державну владу. Спираючись на теорію суспільного договору, ідеологи ранньої буржуазії висунули принцип відповідальності державної влади перед народом. Відповідальність ця ґрунтувалася на обов'язках не зазіхати на «природні права» громадян. Наслідком вчення про суспільний договір стало осмислення королівського абсолютизму як влади, що порушила суспільний договір і узурпувала права народу.

Особливу увагу слід звернути на своєрідність позиції Руссо як теоретика безпосередньої демократії, на його погляди про завдання законодавства і на його ідею про рівномірний розподіл приватної власності. Важливо також знати ідеї мислителя про невідчужуване право народу при опорі тиранам.

У кінці XVII - початку XVIII ст. зароджується політична ідеологія німецької та італійської Просвіти. Найбільш видатними представниками німецької Просвіти були С.Пуфендорф, К.Томазій, Х. Вольф, а італійської - Дж. Віко, Ч.Беккарія.

Для характеристики політичних ідей зазначених просвітителів важливим виявляється знання соціально-економічних умов, які були властиві Німеччині та Італії, і які в значній мірі зумовлювали компромісність, похливість абстра-

ктність, (наприклад, К.Томазій) як у критиці існуючих політико-юридичних інститутів, так і в характеристиці того, що бажано установити.

Слід відмітити вплив ідей природного права на німецьких та італійських просвітителів та інтерпретацію того, чому для С. Пуфендорфа природне право виглядало універсальною соціальною етикою, а для К.Томазія джерелом природного права був бог.

Під час аналізу політико-правових ідей німецької та італійської Просвіти слід усвідомити його антифеодальну спрямованість, теоретичне обґрунтування буржуазних суспільних відносин і політико-правових інститутів.

Прогресивні політичні мислителі Північної Америки були зв'язані з перетворенням ідейно-політичним рухом в Європі. Так, ідеї Дж. Локка, Ж.Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є надихали теоретиків та діячів американської революції. Радикальні, демократично настроєні діячі боротьби за незалежність у США, Т. Джефферсон та Т. Пейн розвинули і відобразили у політико-правових актах, особливо у Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки ідеї природного права та суспільного договору, права народу на революцію. Закони, які порушують «природне право» не могли зобов'язати коритися. На цих засадах були проголошені нерозумними всі політико-юридичні установи феодалізму.

Розглядаючи політичні погляди Т. Джефферсона і Т. Пейна слід звернути увагу на опрацьовану ними теорію народного суверенітету, пронизану революційним духом. Історичне значення Декларації незалежних Сполучених Штатів Америки, проект якої був підготовлений Т. Джефферсоном і прийнятий майже без виправлень, у тому, що це перший в історії державний акт, який проголосив ідею народного суверенітету за основу державного життя, право народу на повстання і встановлення бажаної народу форми держави. Слід знати, що політичний ідеал Т. Джефферсона - демократична республіка, а Т. Пейн одним з перших обґрунтував відмінність між суспільством та державою.

Під час розгляду політичних поглядів А. Гамільтона слід пам'ятати, що він відстоював ідею централізованої виконавчої влади. Слід знати особливості ідей розподілу влади, запропоновану А. Гамільтоном, розроблену ним систему протидії та тавувань у сфері державної влади та управління.

Величезне значення мала ідея Біля про права людини 1791 р. (перші десять змін до Конституції США), яка заклала основу правового забезпечення індивідуальних свобод у США, основних прав людини. Саме Конституція 1787 р. і Біля про права людини заклали юридичну основу для створення правової держави у США. Важливо зважити на те, що передова політико-правова думка США XVIII ст. сприяла теоретичному обґрунтуванню антифеодальної боротьби в Європі.

План семінарського заняття:

1. Політичні і правові вчення Європейської Просвіти.

А) Політичні і правові погляди Вольтера

Б) Вчення Ш.Монтеск'є про державу та право.

В) Ж.Ж.Руссо про походження, суть і форму держави. Теорія народного суверенітету. Поняття «спільної волі» і «волі для всіх».

Г) Державно-правова теорія С.Пуфендорфа.

Д) Правова теорія Ч. Беккарія.

2. Основні напрямки політико-правової ідеології в США у період боротьби за незалежність.

А) Теорія Т.Пейна про природне право. Погляди на форму правління.

Б) Політичні і правові погляди Т.Джефферсона та їх втілення у «Декларацію незалежності».

В) Політичні і правові погляди А.Гамільтона.

Література:

Азаркин Н.М. Монтескье. - М.: Юридлит. 1988.- 126с.

Американские правители Избранные произведения. В 2-х т. М.: Мысль, 1968 -1969.

Беккариа Ч. О Преступлениях и наказаниях К.: Беликов, 1889. -232с.

Волгин В.П. Развитие общественной мысли во Франции в XVIIIв. М.: Наука, 1977.- 375с.

Вольтер. Философские письма (IV- X письма) ; Метафизический трактат главы (7-9) \ \ Вольтер Философские сочинения. -М. : Наука, 1989.- С. 70-274.

Дубов И. От Монтескье до наших дней : Принцип разделения властей \ \ Диалог. - 1993.- №2.- С. 48-53.

Жуков В.Н. Возрожденное естественное право в России конца XIX – начала XX вв.: общественно-политическая функция и онтологическая основа//Государство и право.-2001.-№4.-с.99-106.

Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицях і дефініціях: Навч. посібник. - Х.: Право, 2012. – 208 с.

Зыкин А.С. Чезаре Беккариа об основных принципах уголовного права и процесса // Міжнародна науково-практична коеференція “Право та економіка: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку” (м. Одеса, 30 травня 2008 р.) / ОНУ ім. І.І.Мечникова. – Одеса: Астропринт, 2008. – С. 134 – 140.

Зикін А.С., Шевчук В.М Методика законотворчої діяльності за вченням Ш.Л Монтеск'є // Сб. науч. Статей международной научно-практической конференции молодых ученых “Молодежь третьего тысячелетия: гуманитарные проблемы и пути их решения”. Т.1.-Одесса, 2000.-с.311-314.

Історія вчень про державу і право : Хрестоматія для юр. вузів і фактів \ Укладач Г.Г. Демиденко. - Х. : Право, 2009.- С. 205-269.

История политических и правовых учений : Учебник для вузов \Под общ ред. В.С. Нерсесянца.- 4-е изд. - М.: Инфра- М, 2009.- С. 363-387, 473-496.

Мачин И.Ф. История политических и правовых учений: Учебное пособие для вузов.- М.: Юрайт, 2013.- 575 с.

Монтескьє Ш. Размышления о причинах величия и падения римлян; О духе законов. \ Избранные произведения М. : Госполитиздат , 1955 .-С.49-734.

Нерсеянц В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов. – М., 2012. – 703 с.

Плавинская Н.Ю. Монархия и республика Монтескьє. \ Монархия и народовластие в культуре Просвещения .- М.: Наука, 1995.- С. 193-202.

Реев Н.Н. Политические взгляды американских федералистов. \ Из истории политических учений : Сб. Статей .- М. : Ин-т государства и права , 1976.- С. 143-160.

Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права. \ Руссо Ж.Ж. Трактаты .- М.: Наука, 1969.

Семенов В.Г. , Шульженко Ф.П. Формування ідеї громадянського суспільства та правової держави в західноєвропейській філософії XVII-XVIII ст. - К., 1995.- С. 38-47 .

Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: Підручник.-К., 2007. – 464 с.

Тема 8. Політичні і правові вчення в Росії в період феодалізму (XVII- XVIII ст.)

Передусім слід зрозуміти суть перетворень, які проводив Петро І. Треба мати на увазі , що в цей час утворюється єдиний всеросійський ринок, чим зумовлено подальше зміцнення централізованої держави. Потребує пояснення також зацікавленість дворянського стану у формуванні міцної централізованої влади.

Місце і роль церкви у житті суспільства , її стосунки з державою, форми правління для Росії, ідеї освіченого абсолютизму, легітимізації державної влади - такі основні проблеми, порушені ідеологами абсолютизму Ф. Прокоповичем і В.М. Татищевим.

Окремо стоїть соціальне і правове вчення І.Г.Посошкова. Стосовно нього необхідно з'ясувати антифеодальний характер запропонованих І.Т.Посошковым реформ державних і правових інститутів. Безсумнівно зацікавленість, з цієї точки зору, являє собою судову реформу, запропонована цим мислителем .

Рівень соціально-економічного розвитку країни зумовлює характер політико-правової ідеології Росії XVIII ст. За своєю суттю це була ідеологія Просвіти, спрямована на полегшення долі народних мас, скасування кріпацького права, обмеження абсолютизму.

З різкою критикою абсолютної монархії як форми правління виступив М.М.Щербатов Вихід зі створеного становища він вбачав у необхідності обмеження влади монарха і дотримання законності в усіх сферах державної діяльності. В своїх творах М.М.Щербатов розмірковує про походження держави, аналізує форми правління, розглядає питання організації судочинства.

Політико-правові погляди просвітителів найбільш повне відбиття одер-

жали в творах С.Ю.Десницького. Слід знати, що С.Ю. Десницькому притаманний еволюційний погляд на суспільство. Виділивши певні стадії в його розвитку С.Ю. Десницький фактично поставив російську політичну думку на рівень передової західноєвропейської думки . Необхідно також зрозуміти ідеї С.Ю.Десницького про розподіл влади, обмеження абсолютизму, подолання кріпацтва у контексті економічного, соціального і політичного ладу Росії.

До плеяди видатних просвітителів відносяться і Я.П. Козельський, який володів енциклопедичними знаннями. В своїх міркуваннях Я.П. Козельський дотримувався концепції природних прав людини і договірного походження держави.

Вершиною прогресивної політичної і правової думки у Росії другої половини XVIII ст. було вчення О.М. Радищева. Інтерпретуючи політичний ідеал О.М. Радищева, слід показати його революційний характер, ідеал, пронизаний республіканізмом, народністю, ідеєю рівності, революційною трактовкою «природного права».

План семінарського заняття:

- 1).Ф.Прокопович про походження і форми держави.
- 2).Політичні і правові погляди В.М.Татищева.
- 3).Проект державних реформ І.Т.Посошкова.
- 4).Політичні погляди М.М.Щербатова.
- 5).С.Ю.Десницький про походження ,суть і розвиток держави та права.
- 6).Політико-правове вчення А.Н.Радищева.
- 7).Політичні погляди Я.П.Козельського.

Література:

Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицях і дефініціях: Навч. посібник.- Х.: Право, 2012. – 208 с.

Історія вчень про державу і право : Хрестоматія для юр. вузов і факультетів \ Укладач Г.Г. Демиденко.- Х.: Право, 2009.-С. 365-387.

**История политических и правовых учений: Учебник для вузов ** Под общ. ред. В.С. Нерсеянц - М. ,2009.- С.428-472..

Коган Ю. Я. Просветитель XVIII в. Я.П. Козельский - М.: 1958.- 187с.

Кузьмин А.Г. Татищев .-М.: Мол. Гвардия, 1987.- 366 с.

Лапин Е.С. Правовые воззрения А.Н. Радищева: криминалистические аспекты(к 200-летию памяти А.Н. Радищева)//Государство и право.-2002.-№1.- с.94-99.

Марченко М.Н. История политических и правовых учений. – М.:Норма, Инфра-М, 2013. – 655 с.

Нерсеянц В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов. – М., 2012. – 703 с.

Ничик В.М. Феофан Прокопович : М.: Мысль ,1977.- 192с.

Петров Л.А. Социологические взгляды Прокоповича, Татищева и Кантемира . - Иркутск, 1959.- 40с.

Покровский С.А. Государственно-правовые взгляды Радищева .- М.: Гос. Юр. Издат, 1956.- 311с.

Покровский С.А. Политические и правовые взгляды С.Е. Десницкого. - М.: Гос. Юр. изд. 1955.- 168с.

Русская политическая и правовая мысль XI- XIX в.в.: Реф. сб. - М.: ИНИОН, 1987.-208с.

Татищев В.Н. Избранные произведения .- Л.: Наука, 1979.- 464с.

Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: Підручник. - К., 2007.- 464 с.

Тема 9. Політичні і правові вчення в Німеччині (кінець XVIII - початок XIX ст.)

При вивченні політичних і правових вчень у Німеччині наприкінці XVIII-початку XIX ст. слід почати з уясування історичних та соціально - економічних обставин, що склалися у Німеччині в період, який розглядається та відображен-ня її в політичній і правовій ідеології.

Вчення Канта про право і державу слід розглянути у зв'язку з його філософськими і моральними поглядами. Прогресивне значення мали його погляди про гідність людини, які керувалися у своїх вчинках веліннями моральних законів; особливу роль приділяє Кант моральному закону - «Категоричному імперативу» зміст якого потрібно знати . Потрібно також усвідомити, що розуміння права Кантом зв'язано з притаманною людській особливості свободою. Звідси і визначення права як сукупності певних умов , обмежуючих сваволю однієї особи по відношенню до іншої за допомогою об'єктивного загального для них закону свободи .

Від етики і права Кант перейшов до розглядання держави. Під державою він розумів об'єднання багатьох людей , підлегли правовим законам . При цьому благо держави Кант бачив у торжестві права і його охороні. Необхідно з'ясувати, що думка Канта про те, що призначення держави цілковитому праву, у відповідності організації держави принципам права, дозволяють вважати його одним з засновників прогресивної концепції, правової держави. Слід знати особливості висунутого Кантом принципу народного суверенітету і розуміти, що цей мислитель був одним з найбільш ранніх і типових ідеологів реформізму. Студенти повинні розібратися в особливостях висунутого Кантом проекту встановлення «довічного миру».

При вивченні ідей історичної школи права важливо знати, що її прихильники звертали особливу увагу не на питання про зміст права ,а на те як воно виникає, яка історія права. Вони піддали гострій критиці природно правову теорію за революційні висновки .

Слід зважити на особливості теоретичної школи права, що виправдовує реакційні політичні і правові інститути . Разом з тим необхідно пам'ятати, що історична школа права намагалася розглянути як явище, що закономірно розвивається, що у висновках цієї школи були окремі методологічні положення, які мали плідотворний характер.

При знайомстві з вченням Гегеля про державу і право необхідно зважити на еволюційно політико-юридичні погляди його мислення.

Розглядаючи погляди Гегеля на право, треба мати на увазі, що поняття «право» використовувалось ним у трьох основних значеннях:

- 1) право як воля (« ідея права»);
- 2) право як певна ступінь і форма свободи (« особливе право»);
- 3) право як закон (« позитивне право»).

У правовому вченні Гегеля особливе місце займає його концепція абстрактного права, що включає до себе проблематику власності, договору і неправди. Суть абстрактного права у тому , що у його основі лежить свобода окремої особистості (людини).

Сама ж свобода виявляється у розумному самообмеженні особистої сваволі. «Бути особою, поважати інших як особистостей». Свобода особистості, по Гегелю, свою реалізацію знаходить у праві приватної власності. Люди постають рівними як вільні особистості, рівні в їх однаковому праві на приватну власність (але не на розмір володіння власністю). Гегелівське розуміння свободи і права спрямоване проти рабства і кріпацтва. Важливо зважити, що в уяві Гегеля відчуження власної свободи несправедливе і підлягає подоланню.

Слід знати розмежування Гегелем громадянського суспільства і політичної держави. Він бачив громадянське суспільство як антагоністичне, що роздирається протиріччями, як війну усіх проти усіх. При цьому Гегель вважав, що навіть при надмірному багатстві, громадянське суспільство недостатньо багате, щоб боротися з надмірними злиднями. Треба також знати, які стани у середині громадянського суспільства виділяв Гегель.

Необхідно з'ясувати положення Гегеля про співвідношення громадянського суспільства і держави. Він вважав, що розвиток громадянського суспільства припускає наявність держави як його основи, що держава є скоріше те перше, у межах якого сім'я розвивається у громадянське суспільство. Ці ідеї Гегеля несли ідеалістичний характер. Разом з цим слід мати на увазі, що ідеї взаємозв'язку про співвідношення громадянського суспільства (соціально-економічної сфери) і політичної держави, про діалектичний характер цих зв'язків і відносин мали велике теоретичне значення.

За Гегелем держава являє собою ідею розуму, свободи і права, це «визначний моральний організм», «хід Бога в світі», їй, на його думку, відбиває загальну зацікавленість. Слід з'ясувати гегелівську концепцію розподілу влади і зрозуміти, що політичним ідеалом мислителя була конституційна монархія, у рамках якої створюється можливість мирного переходу від існуючого на той

час у Німеччині напівдержавного ладу до буржуазного. У цьому питанні Гегель, не дивлячись на помірність, займав історично прогресивні позиції.

Студенти повинні знати погляди Гегеля на міжнародне право і зрозуміти суть його славнозвісного положення: «Що розумне, те дійсне, що дійсне, те розумне».

План семінарського заняття:

1). І. Кант про державу і право. Категоричний імператив. Особливості поглядів на розподіл влади.

2). Історична школа права (Г. Гуго, К. Савіні, Г. Пухта).

3). Вчення Гегеля про державу і право. Структура поняття права. Співвідношення громадянського суспільства і держави.

Література:

Баскин Ю.Я. Кант.-М.: Юрид. лит., 1984-88с.

Гегель Г.В.Ф. Философия права -М.: Мысль, 1990-524с.

Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицях і дефініціях: Навч. посібник. – Х.: Право, 2012. – 208 с.

Історія вчень про державу і право: Хрестоматія для юр. вузів і фактов \ Укладач Г.Г. Демиденко –Х.: Право, 2009.- С. 410-468.

История политических и правовых учений: Учебник для вузов. \ Под общ. Ред. В.С. Нерсисянца. - М.: ИНФРА-М, 2009.- С. 505-537.

Кант И. К вечному миру \ \ Соч. В 6-ти т. Т.4.-М.: Мысль, 1966.- С. 257-310.

Кант И. Метафизика права. Часть 1. Метафизические начала учения о праве. \ \ Соч. В 6-ти т. Т.4 Ч.2.-М.: Мысль, 1965.- С.109-304.

Малахов В.П. Концепция философии права. – М., 2007.- 751 с.

Маньковский Б.С. Учения Гегеля о государстве и современности М.: Наука, 1974.- 287 с.

Мачин И.Ф. История политических и правовых учений: Учебное пособие для вузов.- М.: Юрайт, 2013. – 575 с.

Мірошніченко М.І., Мірошніченко В.І. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник.-К.-: Атіка, 2007.-224 с.

Нерсисянц В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов. – М., 2012. – 703 с.

Нерсисянц В.С. Философия права: Учебник для вузов. М., 1998.

Соловьев Э. Ю. И. Кант: взаимодополнительность морали и права. М.: Наука, 1992.- 210 с.

Тихонравов Ю.В. Основы философии права: Учебное пособие. - М.: Вестник, 1997.- 604 с.

Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: Підручник. – К., 2007. – 464 с.

Тема 10. Політичні і правові вчення в Західній Європі в першій половині XIX ст.

Вивчаючи цю тему варто, мати на увазі, що суспільно-політичне життя Західної Європи в цей період проходило під знаком розвитку капіталізму. Цей розвиток супроводжувався боротьбою ідей, що одержала відбиток у вченнях ідеологів феодальної реакції (теократична школа права), які заперечували нові політичні інститути, а також у вченнях ідеологів буржуазного лібералізму і представників утопічного соціалізму початку XIX ст.

Важливо усвідомити особливості лібералізму як пануючої політичної доктрини періоду промислового капіталізму і вільної конкуренції. Потрібно зрозуміти причини перегляду природно-правової доктрини.

До найвизначніших фахівців лібералізму в Англії варто віднести І. Бентама.

Ядром лібералізму є положення про свободу індивіда. При цьому важливо усвідомити, що Бентам веде мову про свободу окремої людини. У фокусі його уваги інтереси і безпека особистості.

Бентам заперечував ідею розрізнення права і закону, не розділяв думки про те, що суспільство і держава виникли в історії шляхом укладення між людьми договору (теорія суспільного договору).

Серед найвизначніших представників лібералізму у Франції насамперед варто назвати Б. Констана. Стрижень політико-правової конструкції Констана - проблема індивідуальної свободи. Констан упевнений: люди, будучи вільними, спроможні самостійно і розумно реалізувати себе в житті. У зв'язку з цим, говорячи про державу, Констан наполягає на жорсткому визначенні міри соціальної корисності інститутів влади, на точному встановленні меж їхньої компетенції. Гарантом індивідуальної свободи повинно виступати також право.

Студентам варто звернути увагу на особливості теорії поділу влади Б. Констана.

Загальноєвропейську популярність придбали пронизані лібералізмом ідеї німецького мислителя Лоренца Штейна. Лібералізм Штейна відобразився в доктрині, яка включає питання про індивіда, його права, його власність.

Заслужують на увагу його погляди на конституційну монархію як оптимальну форму правової держави.

У розвиток західноєвропейської політико-юридичної думки XIX століття зробив свій внесок великий французький соціолог Огюст Конт. Він є засновником філософії позитивізму. У зв'язку з цим варто звернути увагу на проект бажаної соціальної організації суспільства, побудованої на принципах позитивізму, творцем якої О. Конт вважав себе. Такою організацією повинна була стати асоціація, корпоративна за своїм духом і порядком. Духовний авторитет у ній

належить філософам, влада і матеріальні можливості - капіталістам, пролетаріату ставилось за обов'язок працювати.

Важливо також, усвідомити, що О.Конт вбачав головне джерело занепаду суспільства і навіть основну причину революційних настроїв у "глибокій розбіжності думок та відсутності загальних ідей". Вирішення проблеми, на його думку, полягало у виявленні таких позитивних наукових істин, які спроможні, ледве не самотужки привести людство до світу і щастя. Віра в перетворюючу силу наукового знання одержує в О.Конта помірковано реформістське відлуння.

Студенти повинні звернути увагу на соціальні орієнтації, проголошені О.Контом: "порядок" і "прогрес" як головну формулу помірнього реформаторства на всі часи; соціальна солідарність у суспільній взаємодії; соціократія як ідеал суспільно-політичного ладу, за якого керування здійснюється найбільш придатними, за родом основних занять, людьми.

План семінарського заняття:

- 1) Погляди І.Бентама на право і державу.
- 2) Б.Констан про політичну й особисту свободу. Особливості теорії поділу влади.
- 3) Політико - правові вчення Л.Штейна.
- 4) Позитивізм і соціологія О.Конта. Погляди на розвиток суспільства і держави.

Література:

Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про право і державу у таблицях і дефініціях Навч. Посібник. – Х.: Право, 2012. – 208 с.

Історія вчень про державу і право: Хрестоматія для юр.вузов и фак.-тов /Укладач Г.Г.Демиденко.- Х.:Право, 2009.-с.469-503,563-583.

История политических и правовых учений: Учебник для вузов / Под.общ.ред. В.С.Нерсисянца. – М.: ИНФРА-М, 2009. – С.642-684.

История политических и правовых учений: Учебник / Под.ред. О.Э.Лейста.- М.:Юрид.лит.,1997.-С.338-356.

Констан Б. О свободе древних в её сравнении со свободой у современных людей // Полис.-1993.-№2.

Конт О. Система позитивной политики // Западно-европейская социология XIXв.: Тексты / Под ред.В.И.Добренкова.- М.:Издание Межд.ун-та Бизнеса и Управления,1996.-С.180-242.

Марченко М.Н.История политических и правовых учений. – М.: Норма, Инфра-М, 2013. 655 с.

Нерсисянц В.С.История политических и правовых учений: Учебник для вузов. - М., 2012. – 703 с.

Туренко О.І., Іванов І.В., Шевченко А.Є. Історія вчень про державу і право. Донецк: Норд, 2011. 3272 с.

Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: Підручник.- К., 2007.-464 с.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4

Тема 11. Європейська політико-правова думка другої половини XIX ст.

При вивченні даної теми слід особливу увагу звернути на соціальні передумови політичних і правових теорій, зумовлюючи поступовий рух суспільного розвитку. Треба ясно уявляти, що політичні і правові теорії цього періоду формувались під впливом, капіталістичних відносин, що одержали перемогу.

В пізнавальному аспекті політичні і правові вчення другої половини XIX ст. розвивались переважно на основі позитивізму, соціологічного методу, який витіснив спекулятивно-метафізичний метод.

Студенти повинні вміти пояснити, що позитивістська теорія держави і права проявила себе в двох модифікаціях: перша – юридичний позитивізм (формально-догматичний напрям, який продовжував традиції юридичного світогляду буржуазії), зведений до вивчення чинного державного механізму, визначення спільних рис державних закладів і правових систем (Д.Остін, К.Бергбом, А.Есмен, Г.Ф.Шершеневич); друга – соціологічний позитивізм, досліджуючий право у тісному зв'язку з іншими соціологічними явищами (Р.Ієрінг, Л.Гумплович, Г.Спенсер). Так, Р.Ієрінг розробив реалістичну теорію держави і права. З його точки зору, рухаючим мотивом доцільної діяльності людини є інтерес. В понятті права Р.Ієрінг виділяє два аспекти: формальний і змістовний. В формальному аспекті, право – сукупність норм або правил, забезпечених державним примусом. З змістовного боку, право виступає як сукупність спільних та індивідуальних інтересів, що утворюють життєві умови суспільства і цілі, про які дбає людство. Право, за Р.Ієрінгом, є результат боротьби різних інтересів - індивідів, груп, соціальних станів, кланів. Право Р.Ієрінг тісно пов'язує з державою. На його думку, вони зумовлюють одне одного.

Маючи за основу методологію позитивізму Л.Гумплович розробив соціологічну теорію держави і права. Студенти повинні знати, чому Л.Гумплович причину виникнення і головну основу політичної влади держави вбачав не в економічних відносинах, а в завоюванні, насиллі, поневоленні одних племен іншими.

Основою політичного вчення Г.Спенсера є аналогія держави з біологічним організмом. Подібно біологічному організму, держава народжується, розмножується, старіє, гине.

Г.Спенсер виділяє дві стадії і відповідно, два типи держави: 1) примітив-

ний; 2) вищий, або індустріальний. До індустріального типу держави приводить мир, воля, равноправ'я. Метою його є благо індивіда.

Філософське підґрунтя уявлень про право Р.Штаммлера – неокантіанство. Він відкидає марксистський тезис про первісність економіки і вторинність права, політичних закладів.

Схожим чином і фундамент держави Р.Штаммлер вбачає не в сукупності виробничих відносин, а в праві. Воно, на його думку, виступає першоосновою і передумовою держави.

Засновник теорії юридичного позитивізму, англійський правознавець Дж.Остін, у своєму дослідженні права як явища, використовує методологічні заходи утилітаризму (розглядаючи право як “веління суверена”) і позитивізму, звертаючи при цьому увагу на емпіричні особливості права (розглядаючи право як факт).

В другій половині XIX ст. в політико-правових вченнях поряд з ліберальними і демократичними ідеями виникають антидемократичні концепції та тенденції. Найбільш яскраве втілення вони знайшли в творчості Ф.Ніцше. Слід знати, як визначає Ф.Ніцше державу, право, законодавство; що означають, за Ф.Ніцше, такі цінності, як “влада”, “воля до влади”.

При вивченні цієї теми слід звернути увагу і на те, що в Росії ліберальна думка зароджувалась в постійному опорі та подоланні традицій самодержавницького і кріпацького свавілля. Вона була спрямована на підтримку та обґрунтування подальших реформ, на визнання за індивідом права на гідне існування. Найкрупнішою постаттю у ліберальній філософській думці другої половини XIX ст. був Б.Чичерін.

Держава, за Чичеріним, стає в історії народною спільнотою, пов'язаною законом в єдине юридичне ціле і яка керується верховною владою на користь суспільного добра.

Суть лібералізму, за теорією Чичеріна, полягає в уявленні про людину як про істоту вільну, яка в такій якості вступає в суспільство. Вона залишається вільною навіть тоді, коли обмежує свою волю, сумісною з волею інших, підпорядковуючи себе громадянським обов'язкам і владі.

Історичні погляди С.А.Муромцева полягають в обґрунтуванні соціологічного підходу до вивчення права, в тлумаченні права як чинного правопорядку і в дискутуванні свободи судової правотворчості, здатного, на його думку, сприяти еволюції Росії в бік більш ліберального режиму владарювання.

Основою соціально-психологічного тлумачення права та державної влади у Н.М.Коркунова стала муромцевська характеристика права як правопорядку, а також вчення Р.Іерінга про право як захисний інтерес.

Історико-порівняльний метод в юриспруденції запропонував М.М.Ковалевський. Він продовжив і розвинув порівняльно-правове дослідження, поєднуючи вивчення права з аналізом його взаємозв'язків з установами державної влади.

План семінарського заняття:

- 1) Вчення Р.Іерінга про право та державу.
- 2) Л.Гумплович про походження, сутність, організацію держави (Соціологічна теорія держави).
- 3) Неокантіанське вчення про право Р.Штаммлера.
- 4) Юридичний позитивізм. Вчення Дж.Остіна про право.
- 5) Політичні ідеї Г.Спенсера.
- 6) Політико-правові вчення Ф.Ніцше.
- 7) Ліберальна теорія держави та права в Росії (Б.Н.Чичерін, С.А.Муромцев, Н.М.Коркунов, М.М.Ковалевський).

Література:

- Гумплович Л. Общее учение о государстве. – СПб, 1910.
- Гумплович Л. Основания социологии // Западноевропейская социология XIX – начала XX веков / Под ред. В.И.Добренькова. – М.: Издание Межд. ун-та Бизнеса и Управления, 1996. – С.33-94.
- Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицях і дефініціях: Навч. посібник. – Х.: Право, 2012. – 208 с.
- Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юр. вузов і фактов / Укладач Г.Г.Демиденко. – Х.: Право, 2009. – С.504-557, 583 – 626.
- История политических и правовых учений: Учебник для вузов / Под.общ.ред. В.С.Нерсянца. – М.: ИНФРА-М, 2009. – С.613-641, 703-732.
- История политических и правовых учений: Учебник / под.ред О.Э.Леста.- М.: Юрид.лит., 1997.-с.402-437.
- Магновський І. Відображення гарантій прав і свобод людини та громадянина у поглядах М. Драгоманова та М. Ковалевського// Право України.- 2002.-№5.-С.137.
- Мачин И.Ф. История политических и правовых учений: Учебное пособие для вузов. - М.: Юрайт, 2013. – 575 с.
- Нерсисянц В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов.- М., 2012.- 703 с.
- Світова класична думка про державу і право / Навч.посібн. / Є.Ф.Безродний, Г.К.Ковальчук, О.С.Масний.-К.: Юрінком Інтер, 1999.-с.290-309.
- Спенсер Г. Основания социологии // Западноевропейская социология 19в.: Тексты / под ред.В.И.Добренькова.-М.: Издание межд.УН-ТА Бизнеса и Управления, 1996.- с.279-321.
- Степико В.П. Политические мысли России 19 в.- М.:1992.
- Мартышин О.В. О «либерально-юридической теории права и государства»//Государство и право.-2002.-№10.-с.5-16.
- Мірошниченко М.І., Мірошниченко В.І. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник.-К.-: Атіка, 2007.-224с.

Ницше Ф. Так говорил Заратустра.- М.: МГУ, 1990.

Шульженко Ф.П., Наум. М.Ю. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій / за заг.ред.В.В.Копейчиков.- К.: ЮРІНКОН Інтер, 1997.- с.164-178.

Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: Підручник.-К., 2007.- 464 с.

Тема 12. Політико-правові вчення в Росії й Україні (XIX - початок XX ст.)

Даний період часу характеризується процесами розкладання феодалізму, розвитком капіталістичних відносин, зростанням селянської боротьби проти кріпацтва в Росії, а також коливаннями політики царату від реакції до поступок лібералізму. З цих позицій варто розглядати проекти М.Сперанського, його ставлення до кріпацтва і самодержавства, до різних варіантів можливого пристрою державного ладу.

М.Карамзін, розкриваючи свою політичну концепцію, піддав різкій критиці тиранію як форму правління. У праворозумінні М.Карамзін дотримувався природно-правової теорії, стверджуючи, що в моральній державі цивільні закони повинні цілком відповідати природним законам.

Своєрідним етапом у розвитку політико-правової думки в Росії є проекти дворянських революціонерів, ідеологів дворянського руху П.І.Пестеля і Н.М.Муравйова. Студенти повинні усвідомити зміст і сутність економічних, соціальних і державних перетворень, запропонованих П.І.Пестелем і Н.М.Муравйовим, знати зміст їхніх проектів, окресливши в них спільне і розбіжне в державному ладі та земельній реформі, звернувши більшу увагу на послідовний і радикальний характер проекту П.І.Пестеля "Руська правда".

У ході ідейно-історичних суперечок навколо "філософських листів" П.Я.Чаадаєва утворилися два напрямки російської суспільно-політичної думки - західники (П.В.Анненков, Б.М.Чичерін, Т.М.Грановський та інші) і слов'янофіли (К.С.Аксаков, О.С.Хомяков, І.В.Кіреєвський та інші). Варто усвідомити те спільне, що їх об'єднувало, та розбіжності в шляхах, які орієнтують розвиток Росії.

В Україні в цей період розвиток політичної і правової думки також проходив під впливом розкладання і кризи феодально-кріпосницького ладу. Крім того, на становлення національної політико-правової ідеології значною мірою вплинула діяльність секретної політичної організації південного і північного товариств, повстання декабристів й Чернігівського полку, що були придушені.

Найвидатнішим представником демократичного напрямку суспільно-політичної думки був Т.Шевченко. Поет мав схильність до ідеї буржуазної республіки. А гарантом від свавілля, на думку Т.Шевченка, повинен бути "правед-

ний закон", який розглядався як синонім правди та справедливості.

До представників ліберально-демократичного руху варто віднести і М.Костомарова. Його ідеалом була федеративна демократична слов'янська республіка. Студенти повинні усвідомити державний лад і систему управління в такій республіці.

Представником інтересів народних мас України, був видатний революціонер-демократ І.Франко. Він різко критикував суспільний і державний лад самодержавної Росії, був категоричним супротивником необмеженої монархії, пропонуючи одночасно новий суспільний лад.

На подальший розвиток політико-правової ідеології в Україні (кінець XIX - початок XX ст.) значною мірою вплинув М.Грушевський. Основою політико-правової концепції М.Грушевського було українське питання, розв'язання якого він бачив у федеративному державному ладі. Саме варіанти його виникнення й варто усвідомити студентам.

План семінарського заняття:

- 1) Проекти державних перетворень М.М.Сперанського.
- 2) Політико-правові ідеї М.М.Карамзина.
- 3) Політична ідеологія декабристів. Конституційні проекти Н.М.Муравйова. П.І.Пестель про існування держави і права.
- 4) Політичні ідеї західників і слов'янофілів.
- 5) Політико-правова ідеологія ліберального і демократичного руху в Україні (Т.Шевченко, М.Костомаров, І.Франко).
- 6) Державно-правові концепції М.Грушевського.

Література:

Гальперин Г.Б. Идеи просвещения и просвященного абсолютизма в концепции русской государственности Н.М.Карамзина // Вестник Санкт-Петербургского ун-та. - Сер.6, Право. - 1992. - №6. - С.85-95.

Грушевський М.С. Історія України - К.: Освіта, 1991. - 271с.

Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть. - К.: Т-во "Знання України", 1991. - 240с.

Донцов Д. Дух нашої давнини. - Дрогобич: Відродження, 1994. - 122с.

Драгоманівський. збірник "Вільна спілка" та сучасний конституціоналізм / За ред.Т.Андрусика. - Львів: Світ, 1996. - 254с.

Драгоманов М.П. Вибране. - К.: Либідь, 1991. - 682с.

Журавський В. Розвиток доктрини українського парламентаризму в XIX-на початку XX ст.//Право України.-2001.-№5.-С.37.

Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицях і дефініціях: Навч. посібник. - Х.: Право, 2012. 208 с.

Зыкин А.С., Нигреева А.А. Политическая доктрина Н.И.Костомарова //

Науковий вісник: Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, соціологія. – 2003.-№ 1(6).- С.66-74.

Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юр. вузів і фак-тов /Укладач Г.Г.Демиденко. – Х.: Право, 2009. – С.660-725, 851 – 895.

История политических и правовых учений: Учебник для вузов /Под.общ.ред. В.С.Нерсисянца – М.: ИНФРА-М, 2009. – С.538-579..

Копиленко О.Л. "Українська ідея" М.Грушевського: історія і сучасність. – К.: Либідь, 1991 – 182с.

Кудинов О.А. Официальные конституционные проекты Российской империи XIX в. // Государство и право.-2002.-№5.-С.70-78.

Кухта.Б.Л. Історія української політичної думки: Курс лекцій. – К.: Генеза, 1994. – 363с.

Марченко М.Н. История политических и правовых учений. – М.: Норма, Инфра-М, 2013. – 655 с.

Мірошниченко М.І., Мірошниченко В.І. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник.-К.-: Атіка, 2007.-224с.

Нерсисянц В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов. – М., 2012.- 703 с.

Нечкина М.В. Декабристы. – М.: наука, 1975. – 183с.

Скакун О.Ф. Иван Франко. – М.: Юрид.лит., 1987. – 124с.

Скакун О.Ф. Политическая и правовая мысль на Украине (1861 - 1917). – Харьков: Высшая шк., Изд-во при Харьковск. ун-те, 1987. – 157с.

Сокуренок В.Г. Демократические учения о государстве и праве на Украине во второй пол.19в. – Львов:Львов. ин –т, 1966. – 265с.

Світова класична думка про державу і право: Навч.посібник /Є.Ф.Безродний, О.С.Масний – К.: Юрінком Інтер, 1999. – с.224-237, 252-257, 359-364.

Франко І. Думки про еволюцію людськості // Зібрання творів: У 50-ти т., Т.45. – К., 1986.

Франко І. Чого ми вимогаємо? // Зібрання творів: У 50-ти т., Т.44. – К., 1984.

Огородник І.В., Огородник.В.В. Історія філософської думки в Україні: Курс лекцій. – К.,1999.

Цимбаев П.И. Славянофильство: Из истории общественно-политической мысли 19в. – М.: Из-во МГУ, 1986. – 269с.

Чибириев С.А. Великий русский реформатор: жизнь, деятельность и политические взгляды М.М.Сперанского. – М.: Наука, 1989. – 213с.

Шатило В. Питання форм державного устрою в програмних документах перших українських політичних пратії // Право України. – 2000. - №3. – с.118 – 122.

Шульженко Ф.П. Держава і право в суспільно-політичній думці України: основні стани розвитку. – К. – 1995.

Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: Підручник. – К., 2007. – 464 с.

Тема 13. Політичні і правові теорії ХХ сторіччя.

Під час аналізу політико-правових ідеологій ХХ століття варто мати на увазі, принаймні, дві важливі обставини: 1) багатолітність (плюралізм) політико-правової думки, зумовлену соціальною неоднорідністю суспільства; 2) відбиток реальних протиріч і проблем, властивих суспільним відносинам.

В залежності від відображуваних політико-правових реалій, теорії умовно можна ділити, по-перше, на правові: психологічну школу права, соціологічну теорію права, відроджене природне право та інше; по-друге, на теорії влади, демократії і держави (теорія еліт, теорія плюралістичної демократії, солідаризму, інституціоналізму).

Під час аналізу цих теорій треба усвідомити їхні функції і роль в суспільстві. Наприклад, розширення поняття права "соціологами" чи робить право більш універсальним як знаряддя соціального контролю і чи підвищує ефективність його регулятивної функції? Що означає "чиста теорія права", "основна норма" за Г.Кельзеном? Чи наближає він нас до розуміння сутності права, до з'ясування його соціальної цінності?

На початку ХХ століття широке поширення одержало політико-правове вчення солідаризму та інституціоналізму (Л.Дюгі, М.Оріу). Виходячи з потреб гармонізації суспільних відносин, автори солідаристських ідей констатують у якості факту норму соціальної солідарності, покликану бути основою примирення різних інтересів.

При вивченні зазначеної теорії необхідно зрозуміти що, відображуючи загальнолюдське у факті-нормі солідарності, її автори як би обминають з увагою наявність реальних протиріч у громадському житті, які не піддаються розв'язанню на підставі норми солідарності.

Саме такою ж є теорія інститутів М.Оріу. Не заперечуючи свого роду ролі третейського судді, приписуваної М.Оріу державі, треба відзначити факт крайньої абсолютизації такої ролі.

Концепція Є.Ерліха, відповідно до якої право має своє коріння не в текстах законів, а в житті, одержала назву концепції "вільного права". Для неї став характерним "вільний підхід до права", що, відповідно до Є.Ерліха, можна виявити в практиці судового розгляду, де має місце свобода суддівського розсуду. Джерела самого права варто шукати в суспільстві, яке складається з об'єднань та спілок, таких як сім'я, торгові товариства, громада та й сама держава.

В США соціологічну юриспруденцію як школу очолив Р.Паунд. Суть

нового підходу в соціології права була охарактеризована ним як "інструментальний прагматичний підхід" до вивчення права.

Під правом Р.Паунд розуміє три взаємозалежних прояви в соціальному житті: правопорядок, сукупність розпоряджень і право-застосовальну "применительную" діяльність у суді або адміністрації.

Метою такого права є примирення і гармонізація інтересів і вимог, які перекрещуються поміж собою.

Складний, багатозначний характер правової матерії, що діє в суспільстві, став за основу для виникнення психологічної теорії права, великим представником якої був Л.І.Петражицький. Тут потрібно усвідомити, на якій грані, частині, на якому боці правового матеріалу будується психологічна теорія права. Певно, варто відтінити абсолютизацію правової свідомості людини, його психіки, визнаних у якості джерела права з одного боку, інтуїтивне, неофіційне право як засіб здійснення монархічного режиму - з іншого.

Окремо в цьому розділі стоять фашистські та напівфашистські ідеї. Важливо розібратися в соціально-економічному, моральному підґрунті регенерації подібних ідей (вони містять в собі расизм, шовінізм, націоналізм, апеляцію не до розуму, а до емоцій, найчастіше підлих і низьких). Фашизм як практика і теорія заперечує демократію, супроводжується фізичним винищенням прогресивних діячів і тиском на прогресивну пресу, скасуванням представницьких установ.

Головне знаряддя фашистської доктрини - тоталітарна держава, у якій відбувається зрощування держави з партією, апаратом, набирає розквіту соціальна демагогія. Фашизм - це відкрита терористична диктатура найбільш реакційних прошарків такого суспільства.

У першій половині XX століття в зв'язку з подальшою централізацією і бюрократизацією політичного життя широке поширення одержала давня аристократична ідея про нездатність народних мас до керування. Це знайшло свій відбиток у теорії Еліт В.Парето та й у концепції політичного класу Г.Моски. Обидва мислителі виходили із схожої ідеї про наявність у сфері керування кожним суспільством двох значно відокремлених груп - правлячих і керованих. Нововведення полягало в твердженні, що в суспільстві завжди править незначна меншість у вигляді "політичного класу" (Г.Моска), або "правлячої еліти" (В.Парето).

В низці теоретичних конструкцій політичної влади особливе місце займає типологія влади (політична теорія) М.Вебера.

На його думку, головна особливість функціонування парламентської демократії полягає в засобах добору політичних лідерів і контролю над адміністративною бюрократією.

У зв'язку з цим він висунув концепцію ідеальних типів влади, які можна виявити у різних народів впродовж історії (патріархальна, харизматична, раціонально-легітимна).

Відмінність права природного і права штучного, проведена древньогрецькою думкою, була потім підтримана багатьма вченими наступних епох, у т.ч.20 століття.

Наприклад, у неокантіанців (Р.Штаммлер та інші). Суть нового підходу до природного права полягала в тому, що природним абсолютним правом було проголошено початок справедливості. Справедливість сприймається як джерело й оцінка права в його русі до ідеалу. Таким чином, право стало містити в собі вимоги справедливості і відповідного пристосування права до цінностей існуючого суспільства.

Так виникнула концепція права з історично мінливим змістом.

Сучасний англійський правознавець Лон Фуллер вважає, що правова норма повинна містити в собі розумовозбагненню мету і вказувати на засоби її досягнення.

На думку Рональда Дворкіна, позитивне право повинно зазнавати оцінки не тільки з інструментальної, але також і з моральної точки зору. Фундаментальні суб'єктивні права й утворюють, на його думку, ті принципи і критерії, що повинні братися за основу морального виміру права з погляду справедливості. Головним принципом є право на рівність, на рівну повагу й стан.

План семінарського заняття:

- 1) Позитивістський нормативізм Г.Кельзена.
- 2) Політико-правові ідеї солідаризму та інституціоналізму (Л.Дюгі, М.Оріу).
- 3) Концепція вільного права Є.Ерліха.
- 4) Соціологічна юриспруденція Р.Паунда.
- 5) Психологічна теорія права Л.І.Петражицького.
- 6) Політико-правова ідеологія націонал соціалізму.
- 7) Теорія Еліт (Г.Моска, В.Парето).
- 8) Політична теорія М.Вебера.
- 9) Теорія відродженого природного права.

Література:

Ашин Г.К. Современные теории элиты: Критический очерк - М.:Междунар.отношения, 1985. - 256с.

Вайна Е.В., Курчеев В.С. Нормативистская теория права Ганса Кельзена как „пирамида независимых от сущего норм” // Вестник Новосибирского гос. Университета. Серия:Право. - 2009. - Т. 5. - Вып. 2. - С. 14 - 20.

Вебер М. Избранные произведения. - М.:Прогресс, 1990. - 804с.

Газенко Г.В. Газтано Моска: концепция политической науки // Политико-правовые идеи и институты в их историческом развитии. - М.:ИГПАН СССР, 1980. - С.90-99.

Газенко Г.В. Проблема власти в политико-социологической теории

Вильфреда Парето // Историко-правовые исследования: проблемы и перспективы. - М.: ИГПАН СССР, 1982. - с.88-96.

Дубов И. От Монтексье до наших дней: Принцип разделения власти // Диалог. - 1993. - №2. - с.48-53.

Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицях і дефініціях: Навч. посібник. - Х.: 2012. - 208 с.

Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юр.вузов і фактов / Укладач Г.Г.Демиденко. - Х.: Право, 2009. - с.941-968, 987-1062.

История политических и правовых учений: Учебник для вузов / Под общ.ред.В.С.Нерсисянца. - М.: ИНФРА-М, 2009. - С. 750-787, 794-804, 848-854.

История политических и правовых учений: Учебник для вузов / Под ред. О.Э.Лейста. - М.:Юрид.лит.,1997. - с.501-512,514-547, 550-559.

Кордун О. Політична еліта в пострадянській Україні та перспективи демократії // Хроніка. - 2000. - 1998. - Вип.27-28. - С.21-537.

Капланов Р.М. Судьбы западноевропейского либерализма // Демократия в Западной Европе 20века. - М.:ИВИ РАН, 1996. - С.18-46.

Карабанов А.Б. Фрейдистская версия происхождения и эволюции государственно-правовых институтов // Государство и право.-2002.-№6.-С.91-97.

Мачин И.Ф.История политических и правовых учений: Учебное пособие для вузов. - М.: Юрайт, 2013. - 575 с.

Мірошниченко М.І., Мірошниченко В.І. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник.-К.-: Атіка, 2007.-224с.

Нерсисянц В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов. - М., 2012.- 703 с.

Світова класична думка про державу і право: Навч.посібник / Є.Ф.Безродний, Г.К.Ковальчук, О.С.Масний - К.: Юрінком Інтер,1999. -с.365-372.

Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: Підручник - К., 2007. - 464 с..

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА № 1

1. Предметом ІППВ є:

- історія виникнення і розвитку теоретичних знань про державу, право, політику;
- історія законодавства;
- закономірності і закони права, політики і держави;
- закономірності влади і владних відносин;
- історія держави і права.

2. Конкретно-історичний аспект політико-правового змісту вчення показує:

- які саме історично визначені та конкретні погляди на суспільство, державу, право і політику розвинуті і обґрунтовані в даному вченні;

- показує, як ці погляди співвідносилися з вимогами певних соціальних груп, слоїв та класів;
- які інтереси і тенденції розвитку вони виражали;
- яку концепцію займав автор в контексті своєї епохи;
- всі варіанти вірні (а, б, в, г.).

3. Теоретичний аспект політико-правового змісту вказує:

- філософські, загальнометодологічні, пізнавально-гносеологічні моменти вчення;
- всі варіанти вірні (а, в, г, д);
- в які теоретичні концепції вони оформлялись;
- які вихідні принципи покладені в їх основу, які форми, моделі і конструкції думки відображені в розглянутій доктрині і є провідними і визначеними для даного мислителя чи вперше вводяться ним в теоретичний обіг;
- як і яким чином обґрунтовувалися конкретні політико-правові погляди.

4. Що означає поняття «Веди»?

- рада, повчання;
- закон, обов'язок;
- звичай, правило поведінки;
- ведення, знання;
- початкове мистецтво управляти.

5. Хто є засновником школи «Фацзя»?

- Конфуцій;
- Лао-Цзи;
- Мо-Цзи;
- Шан-Ян;
- Ашоки.

6. Назвіть країну де був письмово оформлений один із перших історико-політичних пам'яток стародавньої думки «Закони Ману»;

- Стародавній Єгипет;
- Стародавній Вавилон;
- Стародавня Індія;
- Стародавній Китай;
- Стародавній Іран.

7. В концепціях західноєвропейської середньовічної думки, яка релігія детермінувала?

- Християнство (католицька церква);
- Мусульманство;
- Даосизм;
- Буддизм;
- Зороастризм.

8. Мислитель, учений-богослов середньовічної Європи, перейнявши у Аристотеля думку про те, що людина по природі є «тварина політична»:
- а) Граціан (монах);
 - б) М. Падуанський;
 - в) Ян Гус;
 - г) Ірнерій;
 - д) Ф. Аквінський.
9. Один із захисників клана «Нюргерства» і автор книги «Захисник світу» (1324-1326):
- а) Аквінський
 - б) Падуанський
 - в) Ян Гус
 - г) Граціан
 - д) Ірнерій
10. В якому значенні вживається термін «закон» в російській політико-правовій думці в XI – XIV ст.?
- а) розглядався як провідник чужої волі: Бога чи господаря;
 - б) досягнення християнина високого морального статусу;
 - в) досягнення Новозавітного вчення;
 - г) взаємини з іншими державами;
 - д) втілення Новозавітного вчення в своїй поведінці і діяльності.
11. В якому творі В. Мономаха найбільш виразно представлені його політичні погляди?
- а) «Руська правда»;
 - б) «Повчання»;
 - в) «Слово про Закон і Благодать»;
 - г) «Повчання дітям»;
 - д) «Уривок».
12. Автор, в творі якого центральною політичною ідеєю є образ великого князя:
- а) Іларіон;
 - б) В.Мономах;
 - в) Ярослав Мудрий;
 - г) Д. Заточник;
 - д) Князь Всеволод.
13. В чий політичній програмі провідне місце займає проблеми організації верховної влади?
- а) Д. Заточник;
 - б) В.Мономах;
 - в) Ярослав Мудрий;
 - г) Іларіон;
 - д) Князь Всеволод.

14. В якому столітті був написаний перший політичний трактат «Слово про Закон і Благодать»?
- а) X ст.;
 - б) XI ст.;
 - в) XII ст.;
 - г) XIII ст.;
 - д) XIV ст....
15. Один із перших, хто відділив політику від моралі. Він є політиком-практиком (14 років роботи на посту секретаря Флорентійської республіки):
- а) Ж. Боден;
 - б) Т. Мюнцер;
 - в) М. Лютер;
 - г) Ж. Кальвін;
 - д) Н. Макіавеллі.
16. Якому ідеологу епохи Реформації належить афоризм «управитель повинен вважати себе слугою, а не господарем народу»?
- а) Н. Макіавеллі.
 - б) Т. Мюнцер;
 - в) М. Лютер;
 - г) Ж. Кальвін;
 - д) Ж. Боден;
17. В якому трактаті найбільш повно виражено політико-правові погляди Ж. Бодена?
- а) «Повчання в християнській вірі»;
 - б) «Государь»;
 - в) «Захист проти тиранів»;
 - г) «Статейний лист»;
 - д) «Шість книг про республіку».
18. Яку проблему розробив Ж. Боден, тим самим зробив великий вклад в розвиток політико-теоретичного знання?
- а) інституціоналізму;
 - б) конституціоналізму;
 - в) парламентаризму;
 - г) суверенітет держави;
 - д) плюралізму.
19. Кого прийнято називати засновником доктрини «Нестяжання»?
- а) Ніл Сорський;
 - б) Максим Грек;
 - в) Феодосій Косий;
 - г) Йосип Волоцкий;
 - д) Федір Карпов.

20. Автор теорії «Москва – третій Рим»:

- а) З. Отенський ;
- б) Ф. Карпов;
- в) Філофей;
- г) І.С. Пересветов;
- д) І. Грозний.

21. Критиці якої проблеми виділено місце в політичній програмі І.С.Пересветова?

- а) беззаконня;
- б) розвитку станового представництва;
- в) діяльність урядів;
- г) фінансову систему;
- д) воєнну систему.

22. Автор політико-правової доктрини «Левіафан чи Матерія, форма і влада держави церковного і цивільного»:

- а) Томас Гоббс;
- б) Джон Локк;
- в) Роберт Філмер;
- г) Джон Мільтон;
- д) Джон Лільберн.

23. Кому із авторів належить фундаментальний твір «Про право війни та миру»?

- а) Г. Гроций;
- б) Б. Спиноза;
- в) Гоббс;
- г) Руссо;
- д) Гегель.

24. Що на думку Г. Гроція є предметом юриспруденції?

- а) це питання буржуазних відносин;
- б) це питання права і справедливості;
- в) предметом є доцільність і користь;
- г) принцип заохочення і покарання;
- д) співвідношення віри і правди.

25 Автор афоризму «Людина людині вовк»:

- а) Спиноза;
- б) Гоббс;
- в) Локк;
- г) Монтеск'є;
- д) Гроций.

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РАБОТА № 2.

1. Кому із відомих мислителів епохи європейського Просвітництва належить крилата фраза «Якби бога не існувало, його слід було б вигадати»?

- а) Пуффендорф;
- б) Монтеск'є;
- в) Робесп'єр;
- г) Мореллі;
- д) Вольтер.

2. На думку Ж.-Ж. Руссо для великих держав, яке «найбільш придатне правління»?

- а) демократичне;
- б) аристократичне;
- в) монархічне;
- г) деспотичне;
- д) тиранічне.

3. Підсумок двадцятирічної роботи Монтеск'є:

- а) «Кодекс природи»;
- б) «Ланцюги рабства»;
- в) «Про суспільний договір, чи принципи загального права»;
- г) «Про дух законів»;
- д) «Підстави нової науки про загальну природу націй».

4. На думку А.Курбського, найкращою формою держави є:

- а) республіка;
- б) станово-представницька монархія;
- в) монархія;
- г) охлократія;
- д) політія.

5. Родоначальником класичної школи, яку незмінно прийнято вважати італійського просвітителя Чезара Пеккарія:

- а) трудового права;
- б) кримінального права;
- в) соціології;
- г) політології;
- д) міжнародного права.

6. Політико-правовий нарис Т.Пейна, суперничає за кількістю перевидань і перекладів на інші мови з поемою Байрона «Чайлд Гарольд»?

- а) «Права людини»;
- б) «Декларація незалежності США»;
- в) «В захист конституції урядової влади США»;
- г) «Федераліст»;
- д) «Дослідження про урядову владу».

7. Кому заслужено присвоєно почесний титул «батько американської конституції»?

- а) В. Вільсон;
- б) Дж. Медісон;
- в) Дж. Калхун;
- г) Дж. Маршал;
- д) О.В. Холмс.

8. Самі відомі твори Т. Джефферсона:

- а) «В захист конституцій урядової влади США»;
- б) «Федераліст»;
- в) «Дослідження про урядову владу».
- г) «Декларація незалежності США»;
- д) «Права людини»;

9. Якій формі правління віддає перевагу Феофан Прокопович?

- а) аристократія;
- б) обмежена монархія;
- в) абсолютна монархія;
- г) демократія;
- д) «змішаний склад» (змішана форма).

10. Твір, праця де викладено політико-правові погляди О.М. Радищева?

- а) «Слово про владу і честь царів»;
- б) «Мандрівка із Петрограду в Москву»;
- в) «Політика»;
- г) «Жезл правління»;
- д) «Роздуми про законодавство взагалі».

11. Хто виступає з обґрунтуванням правомірності обмеженої монархії?

- а) А.Л. Ордин-Нашокін;
- б) Ф. Прокопович;
- в) В.М. Татищев;
- г) С. Полоцький;
- д) М.М. Щербатов.

12. Хто першим приступив до систематичного обґрунтування лібералізму?

- а) Гегель;
- б) Кант;
- в) Ніцше;
- г) Фіхте;
- д) Пухта.

13. Робота І. Канта, де містяться його політико-правові погляди?

- а) «Замкнуте торгове суспільство»;
- б) «Право володіння»;
- в) «Звичайне право»;

г) «Конституція Німеччини»;

д) «Метафізичні початки вчення про право».

14. На якій ідеології базувалась історична школа права?

- а) консерватизм;
- б) націонал соціалізм;
- в) лібералізм;
- г) соціалізм;
- д) фашизм.

15. В якому творі Гегеля викладено найбільш цінні і систематичні вчення про державу і право?

- а) «Феноменологія духу»;
- б) «Філософія історії»;
- в) «Філософія права»;
- г) «Конституція Німеччини»;
- д) «Звіт станового зібрання».

16. Що розумів під політичним рабством М.М. Сперанський?

- а) «коли воля одного – закон для всіх»;
- б) «підпорядкування всіх і кожного законам»;
- в) «надання виборчого права»;
- г) «підпорядкування одного класу іншому»;
- д) «незалежність один від одного всіх станів і груп в суспільстві».

17. Представник декабристів в Росії в першій половині XIXст.:

- а) М.М. Сперанський;
- б) М.М. Карамзін;
- в) П.І. Пестель;
- г) П.Я. Чаадаєв;
- д) І.В. Киреевський.

18. На рубежі яких років склалися дві течії суспільної і політичної думки під назвами слов'янофіли і західники?

- а) 1830-1840 р.;
- б) 1850-1860 р.;
- в) 1870-1880 р.;
- г) 1880-1890 р.;
- д) 1890-1900 р..

19. Теорія утилітаризму І. Бентама базується на чотирьох постулатах. Відмітьте той, який не входить склад цієї теорії.

- а) отримання задоволення і виключення страждання складають сенс людської діяльності;
- б) корисність, можливість бути засобом рішення якоїсь задачі;
- в) моральність створюється всім тим, що орієнтує на набуття найбільшого щастя (добра) для найбільшої кількості людей;
- г) в усіх діях є матеріальна вигода;

- д) максимізація загальної користі шляхом установаження гармонії індивідуальних і суспільних інтересів є мета розвитку.

20. Стрижень політико-теоретичних конструкцій Б. Константа:

- а) проблема індивідуальної свободи;
- б) теоретичні і практичні аспекти демократії;
- в) гуманістичний індивідуалізм;
- г) проблема утилітаризму;
- д) конструювання «морального» устрою держави.

21. Автор якої теорії є Г. Кельзен?

- а) позитивістський нормативізм;
- б) аналітична юриспруденція;
- в) прагматичний позитивізм;
- г) солідаризм;
- д) інституціоналізм.

22. Хто розробив теорію інституціоналізму?

- а) Г.Кельзен;
- б) Г.Харт;
- в) М. Оріу;
- г) Дж. Френк;
- д) Е. Ерлих.

23. Автор книги «Основи соціології права»

- а) Г.Кельзен;
- б) Г.Харт;
- в) М. Оріу;
- г) Дж. Френк;
- д) Е. Ерлих.

24. Автор якої теорії Л.І. Петражицький?

- а) позитивістський нормативізм;
- б) психологічна теорія права;
- в) теорія націонал-соціалізму;
- г) теорія соціологічної юриспруденції;
- д) теорія інтегративної юриспруденції.

25. Автор теорії еліт:

- а) Г.Кельзен;
- б) Г.Харт;
- в) М. Оріу;
- г) Дж. Френк;
- д) Е. Ерлих.

ПІДСУМКОВА КОНТРОЛЬНА РОБОТА

1. Предметом ІППВ є:

- а) історія виникнення і розвитку теоретичних знань про державу, право, політику;
- б) історія законодавства;
- в) закономірності і закони права, політики і держави;
- г) закономірності влади і владних відносин;
- д) історія держави і права.

2. Що означає поняття «Веди»:

- а) рада, повчання;
- б) закон, обов'язок;
- в) звичай, правило поведінки;
- г) ведення, знання;
- д) початкове мистецтво управляти

3. Назвіть автора робіт «Держава» і «Закони»:

- а) Сократ;
- б) Демокрит;
- в) Платон;
- г) Аристотель;
- д) Полібій.

4. Видатне джерело давньоримського права:

- а) Закон XII таблиць;
- б) Звід законів Хаммурапі;
- в) Закони Ману;
- г) Авеста;
- д) Веди.

5. В концепціях західноєвропейської середньовічної думки, яка релігія де-термінувала?

- а) Християнство (католицька церква);
- б) Мусульманство;
- в) Даосизм;
- г) Буддизм;
- д) Зороастризм.

6. Один із перших, хто відділив політику від моралі. Він є політиком-практиком (14 років роботи на посту секретаря Флорентійської республіки):

- а) Ж. Боден;
- б) Т. Мюнцер;
- в) М. Лютер;
- г) Ж. Кальвін;
- д) Н. Макіавеллі.

7. Автор теорії «Москва – третій Рим»:

- а) З. Отенський ;
- б) Ф. Карпов;
- в) Філофей;
- г) І.С. Пересветов;
- д) І. Грозний.

8. Автор політико-правової доктрини «Левіафан чи Матерія, форма і влада держави церковного і цивільного»:

- а) Томас Гоббс;
- б) Джон Локк;
- в) Роберт Філмер;
- г) Джон Мільтон;
- д) Джон Лільберн.

9. Кому із відомих мислителів епохи європейського Просвітництва належить крилата фраза «Якби бога не існувало, його слід було б вигадати»?

- а) Пуфендорф;
- б) Монтеск'є;
- в) Робесп'єр;
- г) Мореллі;
- д) Вольтер.

10. Мислитель, який зробив великий вклад в політико-правові вчення в Голландії:

- а) Монтеск'є;
- б) Гоббс;
- в) Локк;
- г) Гроцій;
- д) Кант.

11. Кому заслужено присвоєно почесний титул «батько американської конституції»?

- а) В. Вільсон;
- б) Дж. Медісон;
- в) Дж. Калхун;
- г) Дж. Маршал;
- д) О.В. Холмс.

12. Представник декабристів в Росії в першій половині XIXст.:

- а) М.М. Сперанський;
- б) М.М. Карамзін;
- в) П.І. Пестель;
- г) П.Я. Чаадаєв;
- д) І.В. Киреевський.

13. Стрижень політико-теоретичних конструкцій Б. Константа:

- а) проблема індивідуальної свободи;

- б) теоретичні і практичні аспекти демократії;
- в) гуманістичний індивідуалізм;
- г) проблема утилітаризму;
- д) конструювання «морального» устрою держави.

14. Автор якої теорії є Г. Кельзен?

- а) позитивістський нормативізм;
- б) аналітична юриспруденція;
- в) прагматичний позитивізм;
- г) солідаризм;
- д) інституціоналізм.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Навчальна нормативна дисципліна „Історія політичних і правових вчень” викладеться за кредитно-модульною системою організації навчального процесу (КМСОНП).

Даня система зпроваджується з метою удосконалення системи контролю якості знань студентів, сприяння формуванню системних та систематичних знань, стабільної самостійної роботи впродовж семестру, підвищення об'єктивності оцінювання знань та адаптації до вимог, визначених Європейською системою залікових кредитів (ECTS).

Оцінювання знань студентів повинно сприяти реалізації низки завдань, зокрема:

- підвищення мотивації студентів до системного навчання впродовж семестру та навчального року, переорієнтація їх цілей з отримання позитивної оцінки на формування системних, стійких знань, умінь та навичок;
- відповідність переліку, форм, та змісту контрольних заходів вимогам КМСОНП;
- відкритість контролю, яка будується на ознайомленні студентів на початку вивчення дисципліни переліком, формами та змістом контрольних завдань, критеріями та порядком їх оцінювання;
- подолання елементів суб'єктивізму при оцінюванні знань, що забезпечується виконанням індивідуальних завдань і з застосуванням модульної системи оцінювання, іспиту;
- розширення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їх творчого мислення, та підвищення ефективності навчального процесу.

Ця дисципліна вивчається протягом семестра та складається з чотирьох змістових модулів (ЗМ). По завершенню семестра студенти складають іспит. На іспит виносяться вузлові питання, типові і комплексні завдання, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні практичних завдань.

Оцінювання знань студентів здійснюється шляхом виконання індиві-

дуальних завдань, які включають поточний (модульний ЗМ1 і ЗМ2, ЗМ3, ЗМ4), підсумковий (КПМ) та семестровий (СК) контроль.

Результати контрольних завдань оцінюються за 100 – бальною системою. За результатами оцінювання змістового модуля студентам виставляються бали.

Максимальна кількість балів, що може набрати студент у семестрі за один ЗМ дорівнює 15 – ти балам. За чотири змістових модуля студент може одержати максимум 60 балів (по 15 балів за кожний ЗМ), які додаються до наступних максимально можливих 40 балів (до 20 балів за кожен вірну відповідь усного завдання), що одержуються ним за комплексний підсумковий модуль (КПМ).

Під час викладання матеріалу викладач може здійснювати контрольні опитування студентів. Максимальна оцінка, яку студент може отримати за ці опитування складає 20 балів, які є складовими КПМ.

Орієнтовні форми контролю знань на семінарських заняттях та їх оцінка:

- доповідь (виступ на задану тему) – до 5 балів;
- доповнення доповіді – до 4 балів;
- експрес опитування – до 3 балів;
- самостійна робота – до 5 балів;
- домашня робота – до 5 балів;
- есе (короткі відповіді за запитання) – до 3 балів;
- тестування (з набору суджень вибрати вірні) – до 3 балів
- реферат (змістова письмова робота на задану тему з аналізом літератури та висновками) – до 3 балів;
- участь в дискусії – до 3 балів;
- підсумкова контрольна робота – до 5 балів.

У випадку відсутності студента на лекції, або семінарському занятті він зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття через усне опитування в поза аудиторний час (час консультацій викладача). Невідпрацьовані заняття вважаються незданими і за них не нараховується оцінка в балах. За 10 днів до початку екзаменаційної зимової сесії викладач припиняє приймати відпрацювання.

Таким чином, за цю дисципліну студентом може бути отримано максимум 100 балів. У підсумку, оцінені за 100 – бальною системою, знання студента відображаються у заліковій книжці.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Параметри	Зміст. мод. 1 (ЗМ1)	Зміст. мод.2 (ЗМ2)	Зміст. мод.3 (ЗМ3)	Зміст. мод.4 (ЗМ4)	Комплексний підсумковий модуль (КПМ)	Разом (підсумкова оцінка (СК))
Оцінка в балах	0 - 15	0 – 15	0-15	0-15	0 - 40	0 - 100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для екзамену
90- 100	A	відмінно
85- 89	B	добре
75- 84	C	
70-74	D	задовільно
60-69	E	
35- 59	FX	незадовільно, з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно, з обов'язковим вивченням дисципліни

ТЕМАТИКА

ДИПЛОМНИХ РОБІТ З “ІСТОРІЇ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ”

- 1 Політична і правова думка Давньої Індії.
- 2 Політико-правова думка Давнього Китаю.
- 3 Даоси про суспільство і державу.
- 4 Платон про державу і ідеальний політичний лад.
- 5 Арістотель про форми держави, про право.
- 6 Політико-правові ідеї римських юристів.
- 7 Ранньохристиянська церква про державу і право.
- 8 Правові погляди середньовікових юристів.
9. Теорія Філофея “Москва – третій Рим”.
- 10.М.Макіавеллі про сутність, форми держави і права.
- 11.Ж. Боден про суверенітет державної влади і форми держави.
- 12.Особливості теорії природного права Гуго Гроція.
- 13.Особливості теорії природного права і договорного походження держави Т. Гоббса.
- 14.Теорія поділення влади Ш. Монтеск'є.
- 15.Правова теорія Ч. Беккариа.
- 16.Політичні і правові погляди Т.Джефферсона.
- 17 Політичні і правові навчання федералістів США.
- 18 Політична і правова думка в Україні періоду входження в состав Литви та Польщі.
- 19.Політико-правові ідеї періоду Української гетьманської держави.
- 20.І. Кант про державу і право.
- 21.Історична школа права.
- 22.Навчання Гегеля про державу і право.
- 23.Політико-правова ідеологія ліберального та демократичного руху в Україні.
- 24.Державно-правові концепції в Україні в кінці ХІХ- поч. ХХ ст.ст.
- 25.Погляди І. Бенґама на право і державу.
- 26.Юридичний позитивізм Дж. Остіна.

27. Політико-правови навчання Ф. Ніцше.
28. Позитивістський нормативизм Г. Кельзена.
29. Психологічна теорія права Л. Петражицького.
30. Політико-правова ідеологія націонал-соціалізму.

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, що виносяться на іспит з курсу
"Історія політичних і правових вчень."**

1. Предмет історії політичних і правових вчень.
2. Методологічні проблеми історії політичних і правових вчень.
3. Концепція суспільного ладу, політичного порядку і статусу особи в політичній і правовій думці
Стародавньої Індії.
4. Суспільство, держава і право у вченні Конфуція.
5. Соціально-політичні і правові ідеї Мо-цзи.
6. Держава і закон в вченні Шан-Яна.
7. Даоси про суспільство і державу.
8. Синтез теорії і практики легізму в "Хань-Фей-цзи".
9. Політичні і правові ідеї Сократа.
10. Політичні і правові ідеї софістів.
11. Політичне і правове вчення Платона.
12. Політичне і правове вчення Аристотеля.
13. Політичне і правове вчення Цицерона.
14. Політичні і правові ідеї раннього християнства.
15. Політичні і правові вчення римських юристів.
16. Політичне і правове вчення Аврелія Августина.
17. Політико-правова теорія Ф. Аквінського.
18. Політико-правове вчення Марсилія Падуанського.
19. Політичне і правове вчення Полібія.
20. Правові погляди середньовічних юристів. Школа глосаторів (коментаторів). Школа легістів.
21. Політичний трактат "Слово про Закон і благодать" Іларіона (ср. 11 ст.).
22. Політико-правові погляди Даниїла Заточника.
23. Політична програма Володимира Мономаха.
24. Політичне вчення "Нестяжателів" (Ніл Сорський).
25. Політична платформа іосіфлянства ("Стяжателів"). Іосіф Волоцький.
26. Теорія "Москва - третій Рим".
27. Політично-правове вчення І. С. Пересвєтова.
28. Державно-правова доктрина А. М. Курбського (16 ст.).
29. Вчення Н. Макіавеллі про державу та право.
30. Політичні і правові ідеї Реформації. М. Лютер.
31. Державно-правові погляди Т. Мюнцера.
32. Вчення Жана Бодена про державу.
33. Вчення Гуго Гроція про державу і право.
34. Політичне і правове вчення Б. Спінози.

35. Політично-правове вчення Т. Гоббса.
36. Політичне і правове вчення Джона Локка.
37. Політично-правові погляди Вольтера.
38. Вчення Ш. Монтеск'є про державу та право. Вчення про поділ влади.
39. Політично-правове вчення Ж. Ж. Руссо.
40. Державно-правова теорія С. Пуфендорфа.
41. Правова теорія Ч. Беккарія.
42. Політико-правові ідеї Ф. Прокоповича.
43. Політичні і правові погляди В. М. Татищева.
44. Політична програма І. Т. Посошкова.
45. Політико-правові погляди М. М. Щербатова.
46. Вчення про державу та право С. Ю. Десницького.
47. Політичні погляди Я. П. Козельського.
48. Політично-правове вчення О. М. Радищева.
49. Політичні і правові погляди Т. Пейна.
50. Політичні погляди Т. Джефферсона.
51. Політико-правові погляди А. Гамільтона.
52. Вчення І. Канта про право та державу. Категоричний імператив. Поняття права. Поняття держави. Особливості поглядів Канта на поділ влади.
53. Історична школа права (Г. Гуго, К. Савіні, Г. Пухта).
54. Вчення Гегеля про державу та право.
55. Політичні і правові думки в Україні періоду входження до складу Литви та Польщі (Станіслав Оріховський-Роксолан, Іван Вишенський, Петро Могила).
56. Ідеї державності періоду української гетьманської держави (Б. Хмельницький, І. Мазепа, П. Орлік).
57. Революційно-демократичні ідеї Т. Г. Шевченка.
58. Політичні погляди М. І. Костомарова.
59. Політичні і правові погляди І. Франка.
60. Політично-правові погляди М. С. Грушевського.
61. Політично-правові погляди М. М. Сперанського.
62. Політичні ідеї М. М. Карамзіна.
63. Політично-правові ідеї П. І. Пестеля.
64. Політично-правові погляди М. М. Муравйова.
65. Політичні і правові погляди І. Бентама.
66. Політичне вчення Б. Константа. Особливості теорії поділу влади.
67. Політично-правове вчення Л. Штейна.
68. Юридичний позитивізм (Д. Остін, К. Бергбом та інш.).
69. Політично-правові погляди О. Конта.
70. Вчення Р. Ієрінга про право та державу.
71. Л. Гумплович. Соціологічна теорія держави.
72. Політично-правові погляди Г. Спенсера.

73. Політично-правове вчення Ф.Ніцше.
74. Неокантіанська теорія права і держави Р.Штаммлера.
75. Соціологічна юриспруденція С.А.Муромцева.
76. Вчення про державу та право М.М.Ковалевського.
77. Вчення про державу та право М.М.Коркунова.
78. Вчення про державу та право Б.М.Чичеріна.
79. Політико-правові ідеї солідаризму Л.Дюгі.
80. Політично-правова теорія М.Оріу.
81. Нормативістська теорія Г. Кельзена.
82. Школа "Вільного права" Є.Ерліха.
83. Соціологічна юриспруденція Р.Паунда.
84. Психологічна теорія права Л.І.Петражицького.
85. Теорія еліт (Г.Моска, В.Парето та інш.).
86. Політично-правова ідеологія націонал-соціалізму.
87. Теорія відродженого природного права.
88. Політична теорія М.Вебера.
89. Теорія політики і права школи Фа-цзя (легісти).
90. Політико-правові погляди слов'янофілів і західників.

ТЕСТ-ТРЕНІНГ №1

1. Установити відповідність між поняттями

Назва історико-політичних пам'яток стародавньої думки.	Країни
1. Звід законів Хаммурапі.	1. Стародавній Єгипет.
2. Повчання гераклеопольського царя своєму сину Мери-ка-Ра.	2. Стародавній Вавилон.
3. Атхарвавед.	3. Стародавній Індія.
4. Реченіє Інувера.	4. Стародавній Китай.
5. Авеста.	5. Стародавній Іран.
6. Веди.	
7. Палійський канон.	
8. Артхашастра.	
9. Поема про праведника, що страждає.	
10. Люньюй.	
11. Закони Ману.	

2. Складіть таблицю, що відбиває послідовність виникнення різних політико-правових ідей і розставте відповідно до цієї послідовності імена і роки життя давньогрецьких мислителів.

Мислителі	Роки життя
1. Епікур	1. 469-399 до н.е.
2. Платон	2. р.н. 470 до н.е.
3. Піфагор	3. 571-497 до н.е.

4. Зенон	4. 384-322 до н.е.
5. Аристотель	5. 427-347 до н.е.
6. Демокрит	6. кінець 3 ст. до н.е. – 2 ст. до н.е.
7. Полібій.	7. 374-270 до н.е.
8. Сократ	8. 336-264 до н.е.

3. У першій колонці таблиці наведене поняття, в іншій - його визначення. Необхідно знайти помилки і дати правильне визначення поняттям

Поняття	Визначення
Будда	Літературний псевдонім Чанакї.
Дхарма	Принципи чесноти, основи політичного вчення Конфуція.
Дао	Місто-держава.
Де	Поняття, що включає коло обов'язків і відповідальності людини.
Даосизм	Право, Закон, кодекс поведінки.
Рабство	Священні тексти іудеїв.
Каутілья	Заснований на справедливості звичай.
Теміс	Сиддхартха Гаутама або Шакья Муні, що пізнав істину.
Біблія	Першопричина і закон розвитку Всесвіту.
Поліс	Основа античної цивілізації.
	Путельництво, духовне вдосконалення.

4. У якому році тато Григорій VII видав буллу, яка заборонила мирянам читати Біблію?

5. До чого (або до кого) відноситься висловлення Аристотеля: "Необхідно піклуватися про знаряддя настільки, наскільки цього вимагає робота"?

6. Хто такий Ян Гус і як закінчилося його життя?

ТЕСТ-ТРЕНІНГ №2

1. Установити відповідність між політичною теорією і її автором.

Теорія насильства	М.Вебер.
Дуалістична теорія	М.Оріу
Теорія солідаризму	Г.Спенсер
Теорія еліт	Г.Еллінек
"Залізний закон олігархії"	Д.Кейнс
Держава загального розкошування	Г.Кельзен
"Чиста теорія права"	Р.Міхельс
Теорія бюрократії	Л.Гумплович
Теорія "агрегатів"	Л.Дюгі
Теорія "груп інтересів"	Є.Ерліх
Теорія вільного права	А.Бентлі
Теорія інституціоналізму	В.Парето

2. Установити хронологічну послідовність появи політичних доктрин, теорій та ідей, а також їхніх авторів, виписавши нижченаведені теорії до запропонованої таблиці.

- 1) Доктрина природного права.
- 2) Теорія поділу влади.
- 3) Ідея правової держави.
- 4) Теорія еліт.
- 5) Теорія суспільного договору.
- 6) Догмат про божественне приречення.

	Античність	16 ст.	17ст.	18ст.	19ст.	20ст.
Римські юристи Локк Ліберали Гроцій Кальвін Парето						

3. Установити приналежність мислителя до країни, вписавши його прізвище до наступної таблиці:

Україна	Росія	Німеччина	Англія	США	Голландія	Франція	Італія

Т.Мюллер, С.Оріховський-Роксолан, Т.Мор, Г.Гроцій, Т.Гоббс, П.Могіла, Вольтер, Т.Джефферсон, Д.Локк, Г.В.Ф.Гегель, Ф.Орлік, Ш.Монтеск'є, О.Конт, М.М.Карамзин, М.Костомаров, М.О.Бердяєв, К.Маркс, В.І.Ленін, М.С.Грушевський, Ж.Кальвін, Т.Кампанелла, П.І.Пестель.

4. Установити, до якої гілки влади належать приведені нижче політичні інститути різних країн, вписавши їх до даної таблиці:

Конгрес США, Верховна Рада України, Кабінет міністрів, Державна Дума Р.Ф., Уряд, Палата обшин, Канцлер ФРН, Рада Федерації РФ, Адміністрація Президента України, Палата представників, Сенат у Росії в 1711-1917 Р., Центральна Рада УНР, Великий народний Хурал Монголії, Генеральний Секретаріат УНР.

Законодавча влада	
Виконавча влада	

ТЕСТ № 3

Варіант № 1

1. Предмет „Історії політичних і правових вчень”
2. У. Паретто був засновником теорії:
 - а) насильства

- б) солідаризму
- в) еліт
- г) „чистої теорії права”

Задача:

З'ясуйте: 1) яка теорія праворозуміння втілена у твердженні Г. Кельзена: „Право має цінність саме тому, що є нормою”? 2) Яка теорія праворозуміння втілена у твердженні Є.Ерліха, що джерелом розвитку права є не законодавство, а саме суспільство?

Варіант №2

1. Полібий про кругообіг форм держави
2. І. Бентам був засновником теорії:
 - а) інституціоналізму
 - б) бюрократії
 - в) утилітаризму
 - г) вільного права
 - д) солідаризму

Задача:

Як ви розумієте висловлювання: „Держава – матерія, право – форма” (із державно-правової концепції Марсилія Падуанського)

Ключі:

Варіант №1

1. Предметом „Історії політичних і правових вчень” є теоретично обґрунтовані і концептуально виважені знання людства про державу і право в їх історичному розвитку. Знання, які набувають форми вчень. Отже, терміном „вчення” позначаються концепції, ідеї, теорії, доктрини, які відображають історичний процес пізнання державно-правових явищ.
2. в) теорія еліт

Задача:

1) нормативістська теорія права Г. Кельзена, в якій він розглядає право, як специфічну нормативну систему, не пов'язану з іншими нормативними системами суспільства, такими як мораль, релігія, природне право. Отже право – це примусовий нормативний порядок (система), який вимагає поведінки, узгодженої з приписами конституції і законів; 2) теорія вільного права Є. Ерліха, в якій він наголошував, що право укорінене не в законах, а в суспільстві, яке складається із соціальних спільностей, таких як сім'я, торгові товариства, община і сама держава. Є. Ерліх наголошував, що джерело права слід шукати в поведінці людей, які реалізують це право. Законодавець не створює, а лише фіксує відпо-

відну норму після того, як вона знайдена юристами-практиками в повсякденному житті.

Варіант №2.

1. Згідно з Полібієм, є шість основних форм держави, які, в порядку їхнього природного виникнення і зміни, посідають такі місця в межах свого повного циклу: царство (царська влада), тиранія, аристократія, олігархія, демократія, охлократія. Полібій дійшов висновку, що вони заступають одна одну за велінням долі, згідно з природним законом.

2. в) теорія утилітаризму

Задача:

Марсильй Падуанський підкреслював, що право виникає тоді, коли виникає держава (держава – матерія, право – форма). Поза державою не існує ніяких прав. В позитивному праві втілюється воля держави, а його метою є створення сприятливих умов для життя. Завдання позитивного права полягає в регулюванні відносин у державі та контролі над владою, стримуванні її від свавілля і зловживань.

ЛІТЕРАТУРА ДО ВСІХ ТЕМ:

ПІДРУЧНИКИ :

Зінченко О.В., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право у таблицях і дефініціях: Навч. посібник. -Х.: Право, 2012. – 208 с.

Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юр. вузів і фак-тов / Укладач Г.Г. Демиденко. – 4-е вид.- Х.: Право, 2009. – 1080 с.

История политических и правовых учений: Учебник для вузов / Под общей ред. акад. Ран, д.ю.н., проф. В.С. Нерсисянца. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 944 с.

История учений о праве и государстве: Курс лекций. – 2-е изд./ Под ред. Г.Г. Демиденко– Х.: Право, 2009. – 432 с.

Нерсисянц В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов. – М.: Норма, Инфра-М, 2012. – 703 с.

ДОДАТКОВА:

Азаркин Н.М. и др. История политических учений. Вып.1.- М.:Юрист,1994.-132с

Азаркин Н.М. Монтескье.-М.: Юрид.лит.,1988-126с.

Алексеев С.С. Право: азбука-теория-философия: Опыт комплексного исследования.-М.: Статут,1999.-712с.

Андрусак Т.Шлях до свободи(Михайло Драгоманов про права людини). – Львів:Світ,1998.-192с.

Античная демократия в свидетельствах современников / сост.Л.П.Маринович, Г.А.Кошеленко.- М.:Ладомир,1996.-382с.

Арон Р.Ессе О свободах : “Универсальной и единственной формулы свободы не существует” // Полис.-1996.-№1.-с.128-137.

Аристотель. Сочинения. В 4-х томах.-М.: Мысль,1990.

Американские просветители. / Избранные произведения. В 2-х томах.- М.: Мысль,1968-1969.

Ашин Г.К. Современные теории элиты: Критический очерк.- М.:Междунар.отнош.,1985.-256с.

Барг М.А. Великая Английская революция в портретах её деятелей.- М.: Мысль,1991.-398с.

Барнашов А.М. Теория разделения властей: Становление, развитие, применение.-Томск,1998.

Баскин О.Я. Кант.- М.: Юрид.лит.,1984.-88с.

Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях.- М.:Фирма “Стелс”БИМПА,1995.-304с.

Боргош Ю. Фома Аквинский.- М.: Мысль,1975.-126с.

Ваина Е.В., Курчеев В.С. Нормативистская теория права Ганса Кельзена как „пирамида независимых от сущего норм” // Вестник Новосибирского гос. Университета. Серия: Право. – 2009. – Т. 5. – Вып. 2. – С. 14 -20.

Вебер М. Избранные произведения. М.: Прогресс,1990.-804с.

Волгин В.П. Развитие общественной мысли во Франции в 18в.- М.:Наука,1977.-375с.

Вольтер. Фанатизм; О страшном вреде чтения // Вольтер. Поэмы. Философские повести. Памфлеты.-Киев: Политиздат Украины,1989.-с.460-463.

Вольтер. Философские сочинения. - М.:Наука,1989.-с.70-274.

Гальперин Г.Б. Идеи просвещения и просвещенного абсолютизма в концепции русской государственности Н.М.Карамзина // Вестник Санкт-Петерб.ун-та.-Сер.6, Право.-1992.-№6.-с.85-95.

Гвоздик Л. Українська гетьманська держава // Хроника.-2000-1998.-с.180-186.

Гегель Г. В.Ф. Политические произведения.- М.:Наука,1978-438с.

Гегель Г. В.Ф. Философия права.- М.: Мысль,1990.-524с.

Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Соч. в 2-х томах. Т.2.- М.: Мысль,1991.-С.6-546.

Графский В.Г. История политических и правовых учений: Учебник. Изд. 2-е.- М., 2007. –608 с.

Грацианский П.С., А.Смит, Дж.Миллер и С.Е.Десницкий о происхождении и сущности государства // Историко-юридические исследования: Россия и Англия.-М.,1990.-с.43-54.

Гроций Г. О праве войны и мира: Три книги, в которых объясняется естественное право и право народов, а также принципы публичного права.- М.:Госюриздат,1956.-868с.

Грушевський М.С. Історія України.- К.:Освіта,1991.-271с.

Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть. -К.:Т-во ”Знання України”,1991.-240с.

Гуковский М.А. Итальянское Возрождение.-2-е изд.-Л.:ЛГУ,1990. - 618с.

Гумплович Л. Основания социологии // Западно-европейская социология XIX – начала XXвеков / Под ред.В.И.Добрянкова.- М.:Издание межд.Ун-та Бизнеса и Управления, 1996.-с.33-94.

- Дворцов А.Т. Жан Жак Руссо.- М.:Наука,1980.-109с.
- Донцов Д. Дух нашої давнини.-Дрогобич: Відродження,1994.-122с.
- Драгоманівський збірник "Вільна спілка" та сучасний конституціоналізм / За ред.Т.Андруссяка.- Львів:Світ,1996.-254с.
- Драгоманов М.П. Вибране.- К.:Либідь,1991.-682с.
- Древнеиндийская философия.- М.: Мысль,1972.-271с.
- Древнекитайская философия. В 2-х т.- М.: Мысль,1972-1973.
- Дробышевский С.А. История политических и правовых учений: Основные классические идеи. – М.: Норма, 2011.- 591 с.
- Дробязко С.Г. История государственно-правовых учений: Учебник.- М., 2006.- 672 с.
- Дубов И. От Монтексье до наших дней: Принцип разделения властей // Диалог.-1993.-№2.-С.48-53.
- Дудченко В.В.Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень. – Одеса, 2006.-302 с.
- Дьячкова Н.Н., Доля В.Н. История политических и правовых учений. – М.: Изд-во МГОУ, 2011. – 364 с.
- Ерышев А.А. История политических и правовых учений: Учебно-метод.пособие / Межрегион.акад.управления персоналом.-К.;1998.-115 с.
- Жуков В.Н. Возрожденное естественное право в России конца XIX – начала XX вв.: общественно-политическая функция и онтологическая основа//Государство и право.-2001.-№4.-с.99-106.
- Журавський В. Розвиток доктрини українського парламентаризму в XIX-на початку XX ст.//Право України.-2001.-№5.-с.37.
- Завальнюк В. Принцип історизму в право – і державознавстві // Право України.-1998.-№2.-с.21-24.
- Замалеев А.Д.,Зоц.В.А. Отечественные мыслители позднего средневековья, конец 14-перв.треть17в.- К.:Льбидь,1990.-171с.
- Зыкин А.С. Чезаре Беккариа об основных принципах уголовного права и процесса // Міжнародна науково-практична конференція "Право та економіка: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку" (м. Одеса. 30 травня 2008 р.) / ОНУ ім. І.І.Мечникова. – Одеса: Астропринт, 2008. – С. 134 – 140.
- Зыкин А.С., Нигреева А.А. Политическая доктрина Н.И. Костомарова // Науковий вісник: Одеський державний економічний університет.Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – 2003. - № 1(6).- С.66-74.
- Зикін А.С., Селютин А.В. Технология государственного правления в концепции Н. Макиавелли // Науковий вісник.-Київ-Одеса: Всеукраїнська асоціація молодих науковців.-2002.-№2.-С.87-95.
- Зикін А.С., Шевчук В.М. Методика законотворчої діяльності за вченням Ш.Л.Монтеск'є // Сб. науч. Статей международной научно-практической конференции молодых ученых "Молодежь третьего тысячелетия: гуманитарные проблемы и пути их решения". Т.1.-Одесса, 2000.-С.311-314.
- Зинченко Г.А. Джон Локк.- М.: Мысль,1988.

- История политических и правовых учений: Учебник / под.ред О.Э.Лестста.- М.: Юрид.лит., 1997.-575с.
- История политических и правовых учений. 100 экзаменационных ответов: Учебное пособие. Изд. 4-е.- М., 2007. – 224 с.
- Исаев И.А.,Золотухина.Н.М. История политических и правовых учений России 11-20вв.- М.:Юрист,1995.-378с.
- История китайской философии. - М.:Прогресс,1989.-551с.
- Історія Філософії України: Хрестоматія.- К.:Либідь,1993.
- Козлихин И.Ю. История политических и правовых учений. – М.: Проспект, 2012. – 349 с.
- Констан Б. О свободе древних в её сравнении со свободой у современных людей //Полис.-1993.-№2.
- Кант И. Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане//Соч. В 6-ти т. Т. 6. - М.:Мысль,1965.
- Кант И. Метафизика нравов.Часть1. Метафизические начала учения о праве // Соч.В 6-ти т.Т.4. ч.2.- М.: Мысль,1965.- с.109-304.
- Конт О. Система позитивной политики // Западно-европейская социология 19века: Тексты / Под ред.В.И.Добренкова - М.: Издание Межд. Ун-та Бизнеса и Управления,1996.-с.180-242.
- Казарин А.И. Учение Дидро о государстве и праве.-М.,1960.
- Каленский В.Г. Мэдисон.- М.:Юрид.лит.,1981.-128с.
- Карабанов А.Б. Фрейдистская версия происхождения и эволюции государственно-правовых институтов // Государство и право.-2002.-№6.-с91-97.
- Козлихин И.Ю. Идея правового государства: История и современность – СПб,1993.-152с.
- Копиленко О.Л. "Українська ідея"М.Грушевського: Історія і сучасність - К.:Либідь,1991.-182с.
- Кордун О. Політична еліта в пострадянській Україні та перспективи демократії // Хроніка.-2000-1998.-Вип.27-28.-с.521-537.
- Кормич А.І. Історія вчень про державу і право: Навч. посіб. – К.: Правова єдність, 2009. – 312 с.
- Кузнецов С.В. Философия права в России. - М.:Юрид.лит.,1989.-205с.
- Капланов Р.М. Судьбы западноевропейского либерализма // Демократия в Западной Европе 20века – М.: ИВИ РАН,1996.-с.18-46.
- Кудинов О.А. Официальные конституционные проекты Российской империи XIX в.// Государство и право.-2002.-№5.-с.70-78.
- Кухта Б.Л. Історія української політичної думки:Курс лекцій.- К.:Генеза,1994.-363с.
- Коган Ю.Я. Правитель 18века Я.П.Козельский.-М.;1958.-187с.
- Кузьмин А.Г.Татищев.- М.: Мол.гвардия,1987.-366с.
- Лапин Е.С. Правовые воззрения А.Н. Радищева: криминалистические аспекты(к 200-летию памяти А.Н. Радищева)//Государство и право.-2002.-№1.-с.94-99.
- Лейст О.Э. Методологические проблемы истории политических и право-

вых учений // Методологические и теоретические проблемы юридической науки.-М.,1986.-с.5-19.

Липинський В. Листи до братів – хліборобів про ідею і організацію українського монархізму.-Нью-Йорк: Булава,1954.-470с.

Литвинов В.Д. Проблема государства в трудах С.Ориховского // Отечественная мысль эпохи Средневековья: Сб.науч.трудов.-К.:Наук.думка,1987.

Локк Дж. Опыт о законе природы; Предсмертная речь цензора; Опыт о веротерпимости; Послание о веротерпимости; Два трактата о правлении // Соч.В.3-Х Т.т.3.: Пер.с англ.и лат. / Ред.и сост. А.Л.Субботин.- М.:Мысль,1988.-с.3-406.

Луковская Д.И. Социологическое направление во французской теории права.-Л.:Изд-во Ленингр.ун-та,1972.-128с.

Лютер М. Свобода христианина; О светской власти // Избранные произведения .- СПб.: Андреев и согласие,1994.-с.16-54, 131-162.

Магновський І. Відображення гарантій прав і свобод людини та громадянина у поглядах М. Драгоманова та М. Ковалевського// Право України.-2002.-№5.-с.137.

Маграт А. Богословская мысль Реформации.-Одесса:ОБШ "Богомыслие", 1994.-С.246-265,277-280.

Мажарина А.А. Классификация политических режимов // Право и государство: теория и практика. – 2009. - № 12 (60). – С. 35 – 38.

Макнавелли Н. Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. О военном искусстве / Предисловие, комментарии Е.И.Темнова.- М.:Мысль,1996.-639с.

Малахов В.П. Концепция философии права.-М., 2007. – 751 с.

Маньковский Б.С. Учение Гегеля о государстве и современность.- М.:Наука,1970.-120с.

Мартышин О.В. О «либерально-юридической теории права и государства»//Государство и право.-2002.-№10.-с.5-16.

Марченко М.Н. История политических и правовых учений. – М.: Норма, Инфра-М, 2013.- 655 с.

Мачин И.Ф. История политических и правовых учений: Учебное пособие для вузов. М.: Юрайт, 2013. – 575 с.

Міроненко О.М., Горбатенко В.П. Історія вчень про державу і право: Навч. посібник. – К.: Академія, 2010. 456 с.

Мірошніченко М.І., Мірошніченко В.І. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник.-К.-: Атіка, 2007.-224с.

Милль Дж.Ст. Размышления о представительском правлении: Репринтное издание.-СПб.,1863-263с.

Мирзаев С. Б. Полибий .- М.:Юрид.лит.,1986-108с.

Мироненко О. Захист "правди" і "благодаті" за доби Київської Русі та Литовсько-Руської держави // Вест.Конституційного суду України.-1999.-№1.-с.64-78.

Монтескье Ш. Размышления о причинах величия и падения римлян; О духе законов // Избранные произведения.- М.:Госполитиздат,1955.-с.49-734.

Назарова Н.С. История политической мысли: Учебное пособие.- Одесса:Кобзарь,1991.-172с.

Нерсисянц В.С. История политических и правовых учений: Учебник для Вузов. – М., 2012. – 703 с.

Нерсисянц В.С. Гегелевская философия права:история и современность.- М.:Наука,1974.-287с.

Нерсисянц В.С. Сократ.- М.:ИНФРА-М,1996.-305с.

Нерсисянц В.С. Право и закон.- М.:Наука,1983.-366с.

Нерсисянц В.С. Политические учения Древней Греции.- М.:Наука,1979.-263с.

Нерсисянц В.С. Философия права: Учебник для вузов.- М.;1998.

Нечкина М.В. Декабристы.- М.:Наука,1975.-183с.

Ничик В.М. Образ идеального властителя в сочинениях Петра Могилы // Человек и история в средневековой философской мысли русского, украинского и белорусского народов: Сб.науч.трудов.-К.:Наук.думка,1987.

Ничик В.М. Феофан Прокопович.- М.:Мысль,1977.-192с.

Новицкая Т.Е. Вопросы методологии истории государства и права // Вест. Московского ун-та – Сер.11,Право.-1991.-№1.-с.3-19.

Орач Є.М. Історія політичних і правових вчень: Навч. Посібник. – К., 2005. – 560 с.

Орленко В.В. Історія вчень про державу і право. – К., 2007.- 204 с.

Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні: Курс лекцій.-К.,1999.

Пам'ятки суспільної думки України(18-першої половини 19ст.):Хрестоматія Під ред.А.Г.Болебруха.-Дніпропетровськ:Вид-во Дніпропетр.ун-та,1995.-488с.

Петров Л.А. Социологические взгляды Прокоповича, Татищева и Кантемира.-Иркутск;Кн.изд.,1959.-40с.

Підпригора О., Харитонов Є. Римське право як підґрунтя юридичної освіти // Право України.-2000.-№1.-117-120.

Плавинская Н.Ю. Монархия и республика Монтескье // Монархия и народовластие в культуре Просвещения.- М.:Наука,1995.-с.193-202.

Платон. Соб.соч. В.4-х т.- К.:Мысль,1993.

Покровский С.А. Государственно-правовые взгляды Радищева.- М.:Госюриздат,1956.-311с.

Потульницький В.А. Нариси з української політології (1819-1991).- К.:Либідь,1994.-320с.

Покровский С.А. Политические и правовые взгляды С.Е.Десницкого – М:Госюриздат,1995.-168с.

Разумович Н.Н. Политическая и правовая культура. Идеи института Древней Греции.- К.:Наука,1989.-237с.

Реев Н.Н. Политические взгляды американских федералистов // Из истории политических учений: Сб.статей.- М.:Ин-т государства и права,1976.-с.143-160.

Решетников Ф.М. Беккариа.- М.:Юрид.лит.,1987.-125с.

Ролз Дж. Теория справедливости.- Новосибирск:изд-во Новосибирск. Ун-та,1995.-531с.

Рубаник В.Е., Рубаник С.А. История политических и правовых учений.

Академический курс: Учебник для вузов. – М.: Юрвйт, 2012. – 477 с.

Русская политическая и правовая мысль 11-19 вв.: Реф. сб. – М.: ИНИОН, 1987-2008.

Руссо Ж. Ж. Трактаты. – М.: Наука, 1969. – 703 с.

Рутенбург В. И. Титаны Возрождения. – М.: Наука, 1991. – 151 с.

Сапрыкин Ю. М. Политическое учение Гаррингтона: Из истории идейно-политической борьбы в годы Английской буржуазной революции 17 века. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 204 с.

Світова класична думка про державу і право: Навчальний посібник / Є. Ф. Безродний, Г. К. Ковальчук, О. С. Масний. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 400 с.

Семенов В. Г., Шаповал В. Н., Шульженко Ф. П. К вопросу о философских основаниях права. – К., 1995.

Семенов В. Г., Шульженко Ф. П. Формування ідеї громадянського суспільства та правової держави в західноєвропейській філософії 17-18 століть. – К., 1995.

Сингха Сурия Пракаш. Юриспруденция. Философия права. Краткий курс: Пер. с англ. – М.: Изд. Центр "Академия", 1996. – 304 с.

Скакун О. Ф., Демиденко Г. Г. О месте истории учений о государстве и праве в новой системе юридического образования // Государство и право. – 2000. – № 6. – с. 124-126.

Скакун О. Ф. Джерельна база наукових досліджень з історії політичних і правових вчень та інтерпретація політико-правового вчення // Вісник Академії правових наук України. – Харків, 1999. – № 3(8). – с. 144-158

Скакун О. Ф. Иван Франко. – М.: Юрид. лит., 1987. – 124 с.

Скакун О. Ф. Политическая и правовая мысль на Украине (1861-1917). – Харьков, 1987. – 167 с.

Скворцов О. Ю. Идея справедливости и её понятие // Изв. вузов. Правоведение. – 1991. – № 1. – с. 53-55.

Смолій В. Українська держава: ідея, традиції, шляхи і історичного розвитку // Вісн. НАН України. – 1994. – № 5. – с. 18-22.

Согрин В. В. Джефферсон. Человек, мыслитель, политик. – М.: Наука, 1989. – 280 с.

Соколов В. В. Спиноза. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Мысль, 1977. – 223 с.

Сокуренок В. Г. Демократические учения о государстве и праве на Украине во второй пол. 19 в. – Львов: Львов. ун-т, 1966-265 с.

Соловьев Э. Ю. Непобежденный еретик: Мартин Лютер и его время. – М.: Молодая гвардия, 1984. – 288 с.

Соловьев Э. Ю. И. Кант: взаимодополнительность морали и права. – М.: Наука, 1992. – 210 с.

Соловьев Э. Ю. Феномен Джона Локка // Соловьев Э. Ю. Прошлое толкует нас: Очерки по истории философии и культуры. – М.: Политиздат, 1991.

Спенсер Г. Основания социологии // Западно-европейская социология 19 века: Тексты / Под ред. В. И. Добренькова. – М.: Издательство Межд. Ун-та Бизнеса и Управления, 1996. – с. 279-321.

Спиноза Б. Богословско-политический трактат // Спиноза Б. Об усовершенствовании разума. – М.: Харьков: "Эксмо-пресс", "Фолио", 1998. – с. 209-586.

Стащенко О. Концептуальні основи вчення П. О. Недбайла про право // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 12. – С. 150 – 153.

Татищев В. Н. Избранные произведения. – Л.: Наука, 1979. – 469 с.

Темнов Е. В. Макиавелли: из истории политической и правовой мысли. – М.: Юрид. лит., 1979. – 71 с.

Терье В. Блаженный Августин. – М., 1910.

Титаренко М. Д. Древнекитайский философ Мо-ди, его школа и учение. – М.: Наука, 1985. – 245 с.

Тихонравов Ю. В. Основы философии права: Учеб. пособ. – М.: Вестник, 1997. – 604 с.

Токарчук О. С. П. Шелухин про форму держави // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 12. – С. 134 – 137.

Токвиль А. Демократия в Америке: Пер. с фр. – М.: Прогресс, 1992. – 544 с.

Томсинов В. А. Юриспруденция в Древнем Риме (классический период) // Вестник Московского ун-та. – Сер. 11, Право. – 1995. – № 2. – с. 35-46.

Томсинов В. А. Юриспруденция в духовной культуре Древнего Рима (древний период) // Вестник Московского ун-та. – Сер. 11, Право. – 1995. – № 1. – с. 33-42.

Туренко О. І., Іванов І. В., Шевченко А. Є. Історія вчень про державу і право. – Донецк: Норд, 2011. – 272 с.

Утченко С. Л. Политические учения Древнего Рима (3-1 вв. до н. э.). – М.: Наука, 1977. – 256 с.

Философия Канта и современность. – М.: Мысль, 1974. – 469 с.

Франклин Б. Избранные произведения. – М.: Госполитиздат, 1956. – 631 с.

Франко І. Мислі про еволюцію людськості // Зібрання творів. У 50-ти т., Т. 45. – К., 1986.

Франко І. Чого ми вимогаємо? // Зібрання творів. У 50-ти т., Т. 44. – Кн. 1, К., 1986.

Французское просвещение и революция. – М.: Наука, 1989. – 271 с.

Фридман М., Хайек Ф. О свободе. – Минск: Б. И., 1990. – 126 с.

Фролова Е. А. История политических учений для вузов / Под общей ред. О. В. Мартышина / Государство и право. – 2002. – № 10. – с. 126-127.

Хайек Ф. Дорога к рабству // Вопросы философии. – 1990. – № 11.

Хайек Ф. А. ван. Пагубная самонадеянность: Ошибки социализма. – М.: Новости, 1992. – 302 с.

Цицерон Марк Туллий. Про державу; Про закони; Про природу богів. – К.: Основи, 1998. – 477 с.

Цимбаев Н. И. Славянофильство: Из истории общественно-политической мысли 19 в. – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 269 с.

Чанышев А. Н. Аристотель. – М.: Мысль, 1987. – 220 с.

Чибиряев С. А. Великий русский реформатор. Жизнь, деятельность и политические взгляды М. М. Сперанского. – М.: Наука, 1989. – 213 с.

Шатило В. Питання форм державного устрою в програмних документах перших українських політичних партій // Право України. – 2000. – № 3. – С. 118-122.

Шульженко Ф. П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень.

К.:Юрінком Інтер,1999.- 304с.

Шульженко Ф.П. Держава і право в суспільно-політичній думці України: основні етапи розвитку. – К., 1995.

Шульженко Ф.П., Наум.М.Ю. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій / За зач.ред. В.В. Копейчикова.-К.:Юрінком Інтер,1997.-191с.

Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: Підручник.-К., 2007.- 464 с.

ВІДПОВІДІ НА ТЕСТ-ТРЕНІНГ №1

1.

- 1) Єгипет (2,4) - номери відповідних понять із першої колонки таблиці
- 2) Вавилон (1,9)
- 3) Індія (3,6,7,8,11)
- 4) Китай (10)
- 5) Стародавній Іран (5)

2.

- 1) Піфагор 571-497 до н.е.
- 2) Демокрит О.Н. 470 до н.е.
- 3) Сократ 469-399 до н.е.
- 4) Платон 427-347 до н.е.
- 5) Аристотель 384-322 до н.е.
- 6) Епікур 374-270 до н.е.
- 7) Зенон 366-224 до н.е.

3.

- 1) Каутілья - літературний псевдонім Чанак'ї.
- 2) Дхарма - поняття, що включає все коло обов'язків і відповідальності людини, право, закон, кодекс поведінки.
- 3) Будда-Сиддхартха Гаутама або Шак'я Муні – що пізнав істину.
- 4) Де - принцип чесноти, основа політичного вчення Конфуція.
- 5) Дао - першопричина і закон розвитку Всесвіту.
- 6) Даосизм - пустельництво, духовне удосконалення.
- 7) Поліс - місто-держава.
- 8) Рабство - основа античної цивілізації.
- 9) Теміс - звичаї, засновані на справедливості.
- 10) Біблія - священні тексти іудеїв.

4.

- У 1231 році.
5. Говорячи про знаряддя, Аристотель мав на увазі раба. Рабів вважали одухотвореними машинами, знаряддям в античній Греції.
6. Ян-Гус - чеський теолог (1371-1415), представник бюргерської ересі, закінчив життя на багатій інквізиції.

ВІДПОВІДІ НА ТЕСТ-ТРЕНІНГ №2.

1.

Теорія насильства Л.Гумплович.

Дуалістична теорія Г.Еллінек.

Теорія солідаризму Л.Дюгі.

Теорія еліт В.Парето.

“Залізний закон олігархії” Р.Міхельс.

Держава загального розкошування Д.Кейнс.

“Чиста теорія права” Г.Кельзен.

Теорія бюрократії М.Вебер.

Теорія “агрегатів” Г.Спенсер.

Теорія “груп інтересів” А.Бентам.

Теорія вільного права С.Ерлих.

Теорія інституціоналізму М.Оріу.

2.

	Антиність	16 століття	17 століття	18 століття	19 століття	20 століття
Римські Юристи	1					
Локк			2			
Ліберали					3	
Гроцій			5			
Кальвін		6				
Парето						4

3.

Україна	Росія	Німеччина	Англія	США	Голландія.	Франція.	Італія
С.Оріховський -Роксолан П.Могила П.Орлик М.І.Костомаров. М.С.Грушевський.	Н.М. Карамзін. М.О. Бердяєв В.І.Ленін П.І.Пестель	Т.Мюнцер Г.В.Ф. Гегель К.Маркс	Т.Мор Т.Гоббс. Д. Локк	Т.Джефферсон	Г.Гроцій	Вольтер Ш.Монтеск'є О.Конт Ж.Кальвін	Т.Кампанелла

4.

Законодавча: Конгрес США, Верховна Рада України, Державна Дума РФ, Палата обшин, Рада Федерації РФ, Палата представників, Центральна Рада УНР, Великий народний хурал Монголії.

Виконавча: Кабінет міністрів, Уряд, Канцлер ФРН, Сенат у Росії в 1711-1917, Генеральний Секретаріат УНР.

Примітка: Адміністрація Президента України не відноситься ні до тієї, ні до іншої гілки влади.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І.І.МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**Програма курсу та методичні рекомендації
до вивчення навчальної дисципліни**

**«Історія політичних
і правових вчень»**

Підписано до друку 28.10.2013.
Формат 60*84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк.. 4,82
Тираж 300 прим. Замовлення № 1280

Друкарня «Атлант» ВОІ СОІУ 65029,
м. Одеса, Ольгівський узвіз, 8
Свідцтво ДК №3564 від 31.08.2009
Тел.: 728-45-71 e-mail: ev_atlant@mail.ru